

VIKINGEK, WEIBULLOK, WERBÓCZYK (A STOCKHOLMI VÉRFÜRDŐ EMLÉKEZETÉRŐL)

NAGY GÁBOR

Stockholmban 1520. november 4-én, vasárnap, miután Gustav Trolle¹ érsek svéd királlyá koronázta II. Krisztián² dán és norvég uralkodót, háromnapos multság kezdődött. Szerdán a király, az országtanács, valamint sok meghívott tárgyalásokat folytatott. Csütörtökön és pénteken kivégzések voltak, szombaton a tetemeteket égették el. Az alábbiakban a 'Stockholms blodbad' néven ismert események emlékezetének néhány elemét idézem fel, különös tekintettel 19–20. századi történelmi ábrázolásukra. Az esemény, amelyhez a köztudat történelmi korszakváltást köt, egyaránt alkalmas a kései középkor hatalmi harcainak bemutatására és az ellenségképzésre. A 19–20. század kiemelése Svédország történetéből adódik. 1809-ben, a modern nacionalizmus hajnalán a királyság hadban állva összes szomszédjával elveszítette keleti felét. A folytatás nem Bibó modellje³ szerint alakult. Svédország válasza a traumára a hatalommegosztás, a nacionalizmus elutasítása, a demokrácia és a jóléti társadalom lett. Történelmi önképe módosulásait tanulságos olyan országból szemlélni, amelyikre e válaszok nem jellemzők.

Az események és főbb forrásaik ismertetése után előbb négy egykorú értelmezést mutatok be, ugyanis több elemük része lett a történetek emlékezetének. Ezt követően a skandinávizmusra, a 19. századi történelmi háttér egy elemére térek ki, majd a vérfürdő ekkori történelmi ábrázolásainak néhány darabját idézem fel. A harmadik csoportot a forráskritikán alapuló értékelések sokaságából vett írások alkotják, vázolásuk előtt a kritikai módszer svédországi „áttörése” történelmi háttérének egy elemére térek ki. Végül az események néhány 20–21. századi magyarországi történelmi említését idézem fel.

I. A történetekről és forrásaikról

A 15–16. század fordulóján a svédországi arisztokrácián belüli régi (elsősorban várat is magukba foglaló hűberadományokért folytatott) vetélkedéssel összefonódott a világi és az egyházi hatalom küzdelme. Válaszra várt az a kérdés is, hogy a királyság miként maradjon része az uniónak, ám ehhez el kellett döntenie: az országtanácsé vagy a királyé-e a hatalom, főleg a várakkal rendelkezés joga. 1512 nyarától, miután Erik Trollé⁴ megbuktatta, ifj. Sten Sture⁵ kormányozta az uniótól évtizedek óta külön élő Svédországot. 1513-ban lett az unió

¹ 1488–1535 között élt. Apja Erik Trolle, anyja Ingeborg, a dán országtanács tagja, Filip Axelsen (Thott, lásd az 47. jegyzetet) leánya. 1515-től uppsalai érsek, 1521-ben Dániába távozott, 1534-től odensei püspök. A Trolle familia tagjai már a középkor végén a nemzetségük nevét viselték a hagyományos apai helyett.

² Akár nagyapja, Krisztián († 1481) és apja, Hans († 1513), ő is a kalmari unió királya, Holstein grófja. 1523-ban elveszítette királyságait, 1532-ben Frigyes (apai nagybátyja, utódja a dán és a norvég trónon) börtönbe zárta. Huszonhét év fogság után, 1559-ben halt meg.

³ BIBÓ 1981, 117–118.

⁴ Apja a századforduló leggazdagabb világi birtokosa, Arvid, anyja Beata, Ivar Axelsson (Tott) lánya. Erik az országtanács tagja, 1512-ben rövid ideig kormányzó, 1529-ben vagy 1530-ban halt meg.

⁵ Sten Svantesson († 1520), Svante Nilsson († 1512) kormányzó fia. A nemzetség utóbb a címere sötét és világos mezője alapján a Natt och Dag (Éj és Nap) nevet kapta. Sten felvette a 'Sture' nevet, hogy emlékeztessen Sten Sture (Sten Gustavsson [Sture] † 1503) kormányzóra. (E Sten familiájának – a címerben sárga alapon három sötét tavi liliummal – a tagjai is a nemzetségük nevét viselték.)

uralkodója II. Krisztián, 1515-ben pedig uppsalai érsekké szentelték Rómában Gustav Trollét. A kormányzó és az érsek viszálya ismét háborúba torkollt. Sture megtámadta az érsek stäketi (másként almarestäketi) várát is, 1517 őszén egy országos gyűléssel elvétette hivatalát és e várat (elrendelve lerontását is). A Stockholmban, november 23-án kelt összeesküvés-levél⁶ aláírói megesküdték egymás támogatására, Rómával szemben is. Az érseket Sture fogságba vetette, a várat lerombolta. Az érsek segítségére küldött királyi sereg vereséget szenvedett, 1518-ban is, az érsek pedig lemondott hivataláról X. Leó legátusa⁷ előtt. A pápa 1519 szeptemberében vizsgálatot indított a legátus ellen, megbízottai kiátkozták Sturét és táborát, az országot interdictum alá helyezték. Januárban a király legyőzte Sturét (aki meg is halt), az országtanács tagjai márciusban Uppsalában elfogadták őt uruknak, és amnesztiában egyeztek meg képviselőivel. Az özvegy Kristina Nilsdotter (Gyllenstierna)⁸ vezetésével Stockholm szeptember 5-ig ellenállt. Kapitulációja része egy mindenre kiterjedő, visszamenőleges hatályú, az érsek által is megpecsételt amnesztia. Az országtanács, miután rendi képviselőkkel is tárgyalt, október 31-én kimondta: II. Krisztián öröklés, és nem választás révén jut trónra. 4-én a koronázás után elkezdődött a háromnapos multság.

November 7-én Jon, uppsalai kanonok a király és a tanács jelenlétében ismertette az egybegyűltekkel Gustav panasziratát. Ebben az érsek egyebek között többeket nyilvánvaló eretneknek nevezett, és kártérítést kért az egyházat, az őt magát, az elődjét,⁹ továbbá az Otto, västeråsi püspököt,¹⁰ és a Jon kanonokot ért károkért. Az ezt követő vizsgálódások során előkerült az említett 1517. évi oklevél (összeesküvés-levél) is. 8-án délelőtt egyházi bíróság állapította meg: az érintettek nyilvánvaló eretnekek. A kivégzés dél után kezdődött, másnap folytatódott. Az áldozatok száma nem ismert (a profosz emlékezete szerint nyolcvankettő), köztük volt két püspök, a strängnási¹¹ és a skarai¹². A tetemetek, köztük a kormányzó és egy gyermeke kiásott maradványait 10-én égették el. Utóbb kivégezték a stockholmi kapituláció létrehozóját, Hemming Gadhot¹³ is. A nydalai kolostor diáriuma szerint a király az apátot több baráttal együtt vízbe fojtatta. Állítólag a Ribbing familia két kisfiát is megölette Jönköpingben. 1521 elején elhagyta az országot, portréját ebben az évben rajzolta meg Dürer Németalföldön, ahol a király Erasmusszal és Wolsleyval is találkozott. A kardinális szerint a külső után ítélve azt hinné az ember, hogy valamelyest heves és tekintetnélküli, ám nagyon értelmes, komoly és megfontolt.¹⁴

⁶ Az oklevelet Krisztián magával vitte, szövegét Huitfeld közölte krónikájában, ma már nincs meg (egy fogalmazványa igen, Sten Sture leveleskönyvében). Arild Huitfeld (1546-1609) IV. Krisztián kancellárja, említett műve a több címen ismert „Danmarckis Rigis Krønicke” („A dán királyság krónikája”).

⁷ Giovannangelo Arcimboldi († 1555).

⁸ Nils Eriksson és Sigrid Eskilsdotter (Banér) leánya (1494–1559). A kormányzótól hat gyermeke született (lásd a 74. jegyzetet is). 1527-ben feleségül ment Johan Turessonhoz (tre rosor), az alább említendő Jöran Turesson testvéréhez.

⁹ Jakob Ulfsson († 1521) külföldi tanulmányok után Rómába került, ahol II. Pál 1469 végén uppsalai érsekké nevezte ki. Gustav Trolle javára mondott le, lásd NAGY 2009, 52–53.

¹⁰ Otto Olofsson (másként Svinhuvad; † 1522) külföldön tanult, megfordult Rómában is, 1501-től västeråsi püspök.

¹¹ Mattias avagy Mats Gregersson (Lillie) arisztokrata, az országtanács tagja, lagman (e tisztségről lásd a 90. jegyzetet), 1501 óta püspök.

¹² Vincens Henningsson, 1505-től Skara püspöke.

¹³ Sten Sture római ágense a század végén, utóbb mindhárom kormányzó szövetségese. Egy ideig linköpingi püspök, ám II. Gyula kiátkozta. 1518-ban II. Krisztiánhoz csatlakozott.

¹⁴ Idézi ARUP 1947, 77.

A sententia

Az egyetlen forrás,¹⁵ amelyik egykorú és eredetiben fennmaradt. Pergamen alapú, nyolc pecséttel,¹⁶ Huitfeldt krónikájában jelent meg először. Tizennégy kibocsátója közé tartoznak Gustav érsek, Jöns, odensei,¹⁷ Hans, linköpingi,¹⁸ Otto, västeråsi püspök, Jöran Turesson,¹⁹ Peder Galle,²⁰ Erik Geting²¹ uppsalai kanonokok. Tudatják, hogy a király parancsára a stockholmi vár nagytermében gyűltek össze, ahol Jon elübük tárt egy panaszíratot a halott Sten Sture és mások ellen, amely szóról szóra következik (lásd alább). Másnap az iratot Jon a király, az országtanács és azok elé tárta, akiket az irat megnevezett, és ez alkalomra behívtak. Bár az írásban a Sten Sturéeeknek tulajdonított gaztettek köztudomásúak, ezen túlmenően az érintettek beismerése, és az előhozott oklevél által is bizonyítást nyertek. A sententia kibocsátóját Jon megkérdezte: vajon e büntettek „nem a római egyház elleni nyilvánvaló eretnokségek-e”. Ők aprólékos mérlegelés után kimondták: mivel Sten és követői éveken át egyházi átok alatt álltak, makacsul, senkire nem hallgatva, sőt jogtalanságokat követtek el azok ellen, akik a pápa tiltását meg akarták tartani, és pecsétes, esküvel erősített szövetséget kötöttek arra, hogy Gustav érsek ne térhessen vissza szabadságába és székes-egyházába, vállalva a római egyház átkát vagy interdictumát is, „a gyakran említett Sten úr²² és más nevezettek, akik önként és kényszer nélkül vele tartottak az előbb írt keresztényietlen szövetségben, nyilvánvalóan kiléptek a szent római egyház iránti engedelmességből, amit mi a szent egyház, a császár és Svédország törvényei szerint nem tudunk másként érteni, mint hogy az nyilvánvaló eretnokség, így mind őt, mind azokat nyilvánvaló eretnekeknek kell tartani és nevezni.”²³

Gustav panaszírata

Az érsek a koronázási eskü alapján felszólítja a királyt, hogy segítse őt, Jakob érseket, Ottót, egyházaikat, klerikusaikat, az egész kereszténységet igazsághoz „az alább írt nyilvánvaló eretnekeket illetően”. A felsorolás a halott kormányzóval kezdődik, aztán tizenhét élő

¹⁵ A források csoportosítása, részleges közlése: WEIBULL 1928a, 8–21.

¹⁶ Többségük, köztük az érseké, a három püspöké és Jöran Turessoné biztosan azonosítható. Hat pecsétbe bemetszés sem készült. (HILDEBRAND 1918, 125., WEIBULL 1928a, 12–13.)

¹⁷ Jens Andersen (‘Beldenacke’, ‘a kopasz’), a testület egyetlen dán tagja († 1537). Cipész fia, külföldi tanulmányok, római tartózkodás után Hans király kancelláriájára került, 1501-től püspök. Minden királyával összeveszett, éveket töltve börtönben (például 1517–1520 között).

¹⁸ Hans Brask (1464–1538) a linköpingi polgármester fia, külföldön doktorált, 1513-tól püspök, a katolikus egyház elszánt védelmezője, 1527-ben örökre elhagyta a királyságot.

¹⁹ Apja, Ture Jönsson († 1532) az országtanács tagja, Gusztáv udvarmestere, ám 1529-ben fellázadt a király ellen, menekülése után pedig a trónjaira visszatérni szándékozó II. Krisztián szolgálatába állt. Anyja, Anna Johansdotter (Vasa) Gusztáv király apai nagynénje.

²⁰ Külföldi tanulmányok és római vizitáció után az uppsalai egyetem előadói között említik. Katolikus teológus, 1537-ben vagy 1538-ban halt meg.

²¹ Számomra regesztákból ismert. 1504-ben Svante Nilsson meghívta az esküvőjére, 1510-ben Gadh arról tájékoztatta a kormányzót, hogy az érsek a maga oldalára akarja őt vonni Geting révén, 1517-ben Sture kancellárja megírta a kormányzónak, hogy Geting segítette az érseket fegyveresei fizetésében, 1520-ban a kanonok levélben figyelmeztette az érseket veszélyes emberekre, stb.

²² Sten Sture hatéves volt, amikor Hans a koronázásakor lovaggá ütötte. A világi társadalomból egyedül a lovagnak – neki viszont kötelezően – járt a ‘dominus’ titulus.

²³ „optenempde her Sten och andre benempde, ther honum vilielige och otrengde tilfalne äre i för:ne oocrstlige förbwndh, clarlige tredth haffue ifraa then helge romerske kijnrkes lijndne, thet wi ecke anneth fjne kwnne epter then helige kijnrkes, keijserens och Sweriges lagh en thet är oppenbare kättherij och skole baade han och the för oppenbare kätthere hollis och kallis.” (HILDEBRAND 1918, 124)

következik (köztük első helyen Sten Sture anyósa és felesége, aztán az országtanács néhány tagja, majd Sven Hök, Peder Smed, róluk alább lesz szó), végül „polgármesterek, tanácsosok és Stockholm városa”. Gustav érsek a megnevezetteket egyforma eretnekeknek tartja, nem akar velük, mint nyilvánvaló eretnekekkel békülni. Bő egy éven át tartották őt megszállás alatt, aztán Stockholmba vezették, árulónak kiáltották ki,²⁴ két évig fogságban tartották, amíg a király az országba nem jött, meg is sebesítették. Lerombolták stäketi várát, elvették az ő és az egyház összes értéktárgyát, aranyát, ezüstjét, pénzét, fegyverét, marháját stb., az ő és az egyházmegye jövedelmét négy éven át stb. A becsületesszámitással megállapított kár értéke bő egymillió ezüst márka. Az érsek részletezi Jakob, Otto és Jon fogságát, sérelmeiket, közli, hogy rengeteg plébános lett rablás áldozata, sokuknak egyszeri étkezésre sem futja. Az uppsalái és a västeräsi egyházmegye papjait a kereszténység tiltása ellenére misézésre kötelezték a főpapok fogságba vetése után is. Végezetül megismétli: a király segítse őket és az egész kereszténységet az igazukhoz a nevezett nyilvánvaló eretnekeket, valamint a javukat és kártérítéseket illetően, és igényli az említettek letartóztatását.

Beszámolók

E csoportból Weibull hármát emelt ki. Az első Stockholmban kelt november 9-én, három västergötlandi hárad (kb. járás) tájékoztatására. Eredetiben nem maradt fenn, 1674 óta olvasható nyomtatásban. A király tudatja, hogy elébe járultak Gustav, Otto és Jon (ő a korábbi érsek, Jakob meghatalmazottjaként), és előadták panaszait (köztük azt is, hogy a vádlottak pecsétes levélben esküdtek össze). Emlékeztették őt királyi esküjére, hogy szolgáltatson nekik igazságot a nyilvánvaló eretnekek tetteiért, amelyeket ellenük és az egyház ellen elkövettek. „Akkor összehívtunk püspököket, praelatusokat,²⁵ doktorokat, tanult férfiakat, a legbölcsebbeket Svédországban, és az ügyet a kezükbe tettük, hogy ítélnék róla jogos ítélettel, amit a szentírás mutat.”²⁶ Miután az illetők mindegyiket nyilvánvaló eretnekeknek ítélték, ő azonnal eljárt annak megfelelően, amit Szent Erik törvénye rendel az eretnekek büntetésére. Ha nem tette volna, félő lett volna, hogy a római egyház átka kiterjed az egész országra, különösen azon kedves alattvalóira, akik hazug beszédektől csábítottan felégették Stäketet. Reméli, hogy kedves alattvalói ezzel szabadok, ő békében akarja az országot kormányozni, megtartja lakóit Szent Erik törvényében, mindenkit Isten és Szent Erik áldjon.

A király az Arcimboldi ellen a pápa számára 1520–1521 fordulóján készített panasziratban is beszámolt a történetekről. Felidézte a kormányzó és az érsek viszályát, az érseket és sok más egyházit érő gyötrelmeket, amelyektől csak a hadinépe szabadította meg a szenvedőket. Közölte: egybehívta az ország és Stockholm politikai elitjét a gaztettek gyökerének megismerésére. Főleg az a tisztességtelen liga érdekelte, amelyet ellene kötöttek, miután őt még atyja életében svéd királynak ismerték el. Azok, akik atyja ellen összeesküdtek,²⁷ őt is megfosztották királyi jövedelmeitől és jogaitól. Ekkor történt, hogy az öreg és az ifjú érsek egy küldöttjüket menesztették hozzá, és emlékeztették esküjére stb. Ezután szerzett tudomást egy levélről, amelyet praelatusok, nemesek, és Stockholm városa pecsételtek

²⁴ Azon az 1517 őszi tartott gyűlésen, amelynek egy részén oltalomlevéllel részt vett.

²⁵ Általában székeskáptalani tagokat (nagyprépost, főesperes, dékán, kántor) értettek praelatuson.

²⁶ WEIBULL 1928a, 14.

²⁷ 1501-ben Sten Sture társulva Svante Nilssonnal és Gadhdal, harcot kezdett Hans ellen. A király nem tudta megtartani uralmát, a kormányzóságot visszavevő Sten hamar meghalt. Az új kormányzó Svante Nilsson lett, az ellenzékét ismét Jakob Ulfsson érsek vezette.

meg. Kibocsátói szövetkeztek az egyház ellen: ha az érsekek és püspök bebörtönzése, vagy az egyháznak okozott károk miatt megkezdődne ellenük az apostoli büntetés végrehajtása, a végrehajtókat megölik, ellenállnak a pápa rendeleteinek stb. A gonoszok őt magát löporobbanással akarták megölni – ám Isten segítségével mindez ismert lett. A „mieink”, akik dühükben fegyvert fogtak, a kavargásban megölték a két püspököt is stb. Ha sejtése lett volna „e vérfürdőről”, megakadályozta volna, hogy rátegyék a kezüket az egyház embereire. Arcimboldi az ellene támasztott rebellió felelőse, aki miatt sokszázezer aranyat is veszített. Ha Isten segítségével a fő gazemberek el nem buktak volna, „e vidékeken megsemmisült volna minden tisztelet anyaszentegyházunk iránt, beköszöntött volna az egyház fősége iránti megvetés, és szakadás nyert volna teret, amint szomszédjainknál, a ruténoknál”.²⁸

A legerjedelmesebb beszámolót Jöran Turesson, Peder Galle és Erik Geting készítették, 1523. június 6. előtt. Nem királynak nevezik ugyanis, hanem kormányzónak Gustav Erikssont.²⁹ Az ő kérésére leírták mindazt, amiről Stockholmban tudomást szereztek II. Krisztián koronázása idején. A sententia kibocsátói közé tartoznak, Jöran uppsalai nagyprépost meg is pecsételte azt. Írásuk két változatban ismert. Az egyik egy eredetiben fennmaradt fogalmazvány, 1918-ban jelent meg. A másik későbbi, olyan másolatban maradt fenn, amely Hogenschild Bielke³⁰ javításait őrzi, ez 1816-ban jelent meg. (A szövegkritikai nehézségek³¹ miatt a másolat Weibull által készített szöveghű közlését használtam.)

A kanonokok október 28-án érkeztek Stockholmba az érsek hívására, hogy szolgáljanak neki a koronázáskor. November 7-én az érseket kérésére a várba kísérték. Ekkor számukra ismeretlen okból a vár kapui bezárultak. Bent volt az összes nemes úr és hölgy, a püspökök, praelatusok stb., csaknem az egész országból, az urak szolgálónépei, polgármesterek, tanácsosok stb. Amikor a király bírói székében ült, „jött Gustav érsek és nagyon keményen panaszkodott azok ellen, akik terhelték és megrövidítették az uppsalai székesegyházat, amikor Stäket megszállás alatt volt, és azok ellen, akik azt lerontották, mindenek előtt Sten úr, az ország akkori kormányzója, és özvegye, Kristina asszony, a segítők és támogatók ellen, akiknek a nevét közölte is, és nyilvánosan felszólította a királyt, annak királyi esküje alapján, amelyet az a koronázásakor tett, hogy tegye meg Istenért és a jogszerűségért, hogy az egyháznak és neki adassék elégtétel az őket ért sokféle jogtalanságért és kárért”.³² A király kérdésére, hogy egyezkedéssel szeretne-e előre jutni a vizsgálatot követően, vagy törvénnyel, buzgón kérte a jelen levők letartóztatását, és azt, hogy mindegyikük adjon neki teljes elégtételt. Ezt el is érte a királytól, függetlenül attól, hogy a nevében már zajlott ilyen ügy Rómában. Ám a király nem akarta ennek az ügynek a római befejezését megvárni, megkérte az érseket, hogy itt, az országban legyen a vizsgálat, teljes kártalanítást ígérve neki. Az érsek ezzel megelégedett. Felolvastak néhány, a király elé tárt oklevelet is. Tartalmukra a kanonokok nem figyeltek, de utóbb a király kérdéséből arra következtettek, hogy ezek olyan egyházi és világi urak ellen szóltak, akik jelen voltak a megpecsételésük-nél. Először Braskot kérdezték: megpecsételt-e ilyen okleveleket. Ő igennel válaszolt, ám

²⁸ WEIBULL 1928a, 16.

²⁹ 1496-ban született arisztokrata, 1523–1560 között Svédország királya.

³⁰ 1538–1605 között élt. Kiemelkedő műveltségű főúr, felesége a néhai ifj. Sten Sture fiának, az 1567-ben XIV. Erik király által meggyilkolt ifj. Svante Sturének a leánya. Miután ismételtelen kifejezte felháborodását a linköpingi vérfürdő (1600) miatt, IX. Károly kivégeztette. (A linköpingi vérfürdő: Károly hercegként elítéltet-e és kivégeztette az országtanács olyan tagjait, akik vele szemben a királyt, Zsigmondot támogták.)

³¹ Ezekről lásd HILDEBRAND 1918, 116–118., WEIBULL 1928a, 16–17.

³² WEIBULL 1928a, 18.

hozzátette: annak idején készített egy tiltakozást. Mentségét elfogadták, a tiltakozást nyilvánosan felolvasták.³³ Az országtanács tagjaitól megkérdezték ugyanezt, ám a beszámoló készítői nem figyeltek az elhangzottakra, merthogy az nem rájuk tartozott. Kevéssel később a király kiment, a tanács vizsgálódott tovább. Aztán gyertyákat hoztak be, és, amint Júdás akarta megfogni Krisztust és elárulni, úgy jöttek Sören Norby³⁴ és mások fáklyákkal, fegyveresekkel, keresve, kit vigyenek ki. Először a püspököket szólították, és néhány nemest, aztán nemest és nemtelent, férfit és nőt is. Éjszakára egy szobában kaptak helyet a püspökök, praelatusok és papok, a strängnäsi és a skarai kivételével. Másnap a tanult embereket összehívták, és Jens megkérdezte tőlük: „azok, akik összeesküdtek a római szentszék és Jézus helytartója, a pápa ellen, eretneknek tartandók-e”. Ők az evangélium és a kánonjog alapján igennel feleltek. A dologban rejlő hamisságot, és azt, hogy a király meg a tanácsadóí mi gonoszsgot fontolgattak szívkben, Isten tudja, „mi akkor nem érthettük, és nem volt ott valami ítélet vagy sententia efféle kérdések vagy válaszok után”,³⁵ Isten a tanújuk, nem érthették, mi végre voltak az említett kérdések. Ezután ismét bezárták őket egy szobába. Itt háromszor is hírt kaptak a két püspök veszedelméről. Először, hogy fogolyként vitték ki őket a várból, de Jens azt mondta: lehetetlen, hogy a felség rosszat mer tenni efféle emberekkel, ezért ez hazugság. E jelenet megismétlődött, ám a harmadjára érkező sirva kiáltotta: amazok most hajtják fejüket a kard alá. Mind a királyhoz rohantak, hogy megakadályozzák tettében, ám találkoztak a kegyetlen, vérszomjas, csalárd, gonosz Didrick Slagheck mesterrel,³⁶ aki e sok rossznak, amiről beszámolnak, a királlyal együtt oka és diktálója. Ő előbb németül, majd latinul megfenyegette őket: vigyázzanak, el ne vesszenek az árulókkal együtt. Nem mertek elmenni mellette, visszatértek a szobába, ott is maradtak másnapig.

II. A történetek emlékezetéről

1. Ellenségek az ellenségről

A megemlékezések felidézése előtt két hatalmi változásról kell szólni. 1520 végén több helyütt megmozdulások kezdődtek, a dalarniai kapitánya 1521 elején Gustav Eriksson lett. Édesapja³⁷ állítólag a vérfürdő áldozata, és bizonyítottan koppenhágai fogságban halt meg az édesanyja, Cecilia Månsdotter³⁸ (két leányával együtt). A felkelők egy része a kapitányt nyáron kormányzóvá választotta, a kormányzó 1522-ben segítséget kért Lübecktől. A Danziggal és Frigyessel³⁹ szövetséges várostól kölcsönt, katonákat és hajót kapott. Frigyes megbuktatta II. Krisztiánt Dániában és Norvégiában, majd Svédországban egy gyűlés a lübecki követek jelenlétében királlyá tette a kormányzót, így az ország gyakorlatilag kivált az unióból. A másik változás a svédországi egyházé: a század elején katolikus, a királyság

³³ Az összeesküvés-levélre utalnak. Megpecsételésekor a püspök állítólag a viaszpecsétjébe rejtett el egy papírszeletet („Brasklapp”), amelyre ráírta: szükségből és kényszerből cselekedik.

³⁴ Sören (másként Severin) Norby 1517-től a dán flotta parancsnoka. A 20-as években állítólag felmerült az az ötlet is, hogy feleségül veszi Kristinát. Itáliában halt meg 1530-ban.

³⁵ „och vi då icke kunde förstå, icke gick där heller någon dom eller sententia efter sådane spörmål eller svar.” WEIBULL 1928a, 19.

³⁶ Weszfáliai származású, 1520-ban Krisztián bizalmasaként érkezett Svédországba, 1521 novemberétől lundi érsek, azaz Skandinávia primása, 1522 januárjában kivégezték. Az érseki méltóságot rövid időre Johan Weze vette át, az 1538. évi váradí egyezés egyik létrehozója.

³⁷ Erik Johansson lovag, a tanács tagja (akár az apja), édesanyja Sten Sture († 1503) testvére.

³⁸ Apja, Måns Karlsson (Eka), az országtanács tagja. Édesanyja, Sigríd Eskilsdotter (Banér) másodjára hozzámment Nils Erikssonhoz (Gyllenstierna) és megszülte Kristina Nilsdottert.

³⁹ Krisztián király és Dorottya királyné kisebbik fia (II. Krisztián nagybátyja), dán-norvég király (1523–1533).

leggazdagabb intézménye, három nemzedékkel később evangélikus, és vagyon, hatalom, tekintély nélküli királyi szócső. E folyamatból Gusztáv korára esik a birtokai elvétele, bizonyos intézményei döntő átalakítása, mindenekelőtt a püspökségé és a szerzetességé.

A király által 1524-ben készített *Blodbadstavlan*⁴⁰ nagyobb része Stockholmot ábrázolja, középen a várral és a székesegyházzal. Alul nyolc kisebb kép jeleníti meg a történeteket: a mulatságon a király püspökökkel étkezik stb.; az érsek tanácskozik, egy püspökre egy katona ráteszi a kezét, egy másikat kivezetnek egy ajtón; a kivégzések, az egyik püspök már halott, a másikat lefejezik; koporsók kivétele a sírból, tetemek szállítása; elégetésük, előtérben a püspökök feje és két koporsó; a nydalai öldöklés; kisfiúk megölése; egy arisztokrata és a község katonákat üz. Az alkotás üzenete: II. Krisztián sem isteni, sem emberi törvényeket nem tisztelt, a környezetében püspökök voltak, az érsek a cinkosa, végül eljött a szabadulás. Utólag megállapítható, hogy a megjelenítés tükrözi Gusztáv uralma három pillérét is: jogosan lázadt fel az ország törvényes, Isten kegyelméből uralkodó királya ellen, az ugyanis nem király, hanem zsarnok; uralma erősítése érdekében elvette a püspököktől világi hatalmuk alapjait; ő az ország felszabadítója, örökletessé is tette királyságát. A második pillér sem erőltetett: bár a püspökök három képen áldozatok, az elsők ők a zsarnok társasága. A király 1554-ben várépítéseket is indokol árulásukkal, amelyet „a nemes királyság, királyai, régensei, lovagsága és lakói ellen” követtek el: Krisztián zsarnokságát „az utolsó érsek, Gusztáv” becstelen püspökökkel, mint Hans, Otto, és „több becstelen zsarnokkal, kanonokkal, praelatussal” véghez víve jámbor, ártatlan lovagokat, asszonyokat stb. ítelt eretneknek. „Kedves Olof püspök”, írta, íme az okai az építkezéseknek, és annak, miért vesznek el füstölőt, keresztvizet, kenetet, búcsút, áldást, „amelyeket mind érsekek, püspökök, kanonokok és praelatusok és a velük tartók kiosztottak e mi szegény szülőföldünkön”.⁴¹

Mielőtt rátérek „kedves Olof püspök” változatára, az érsek utódjától idézek. Johannes Magnus⁴² annak idején Rómában volt, ahová a kormányzó küldte 1518-ban. Az 1530-as évek közepén az érsekség történetét írva ismét Itáliában élt, száműzetésben, amelybe Gusztáv király országából távozott. Az érsekről így írt: Krisztián győzelme után „semmit sem habozva visszaveszi letett hivatalát, ellenfelei számára pedig annyira elviselhetetlenné kezd válni, hogy azok kétkedni kezdenek, vajon Krisztián királytól vagy tőle kell-e jobban rettegniük, annyira emlékezetben tartotta ugyanis várának és kúriáinak feldúlását, a javaitól és az érseki jövedelmektől való megfosztást, a fogságot, a sebesítést, a megalázást, és sok más, korábban neki okozott bajt, hogy bárki, aki őt korábban megsértette, vagy az ő romlása révén boldogult, szükségképp végső veszedelembé esett.” A király megismervén indulatát biztatni kezdte, tárja ügyét bíróság elé, „továbbá püspökök és nemesek ama borzasztó megölését, amelyet Stockholmban ... vitt végbe, ugyane Gustavnak tulajdonította, nemcsak a királyságban, de az Apostoli Széknél is”. Kevesen hiszik, folytatta Johannes Magnus, hogy főpapi személy ilyet tanácsolhatott, „mégis, akárhogy is legyenek e dolgok”, a mé-

⁴⁰ A fametszetet az antwerpeni Kort Steinkamp és Hans Kruse alkotta. 1802-ben feltehetően elégett, ma egy 1676-ban készült rézmetszetről tanulmányozható.

⁴¹ „Käre biskop Oluf, nu äre de rätta orsaker oppräknade, varför den byggning uti Uppsala ... företagne äre, och till att betaga och förhindra härefter sådana rökelse, vigvatten, smörjelse, avlat och välsignelse, som både ärkebiskopar, lydbiskopar, kaniker och prelater och deras anhang utskiftade och utdelte uti dette vårt fattige fädernesland...” WEIBULL 1928b, 313-314.

⁴² Linköpingi polgáryerek, eredetileg Johan Månsson (1488–1544). A leuveni egyetemen tanult, Gusztáv választotta érsekké 1523-ban, 1526-ban elhagyta az országot. Legnagyobb hatású műve a „Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus”.

szárlás adott alkalmat arra, hogy a király megfosztassék országától, Gustav pedig érsekségétől és hazájától.⁴³

Gusztáv említett levelének címzettje, „kedves Oluf püspök” nem más, mint Johannes öccse, Olaus Magnus.⁴⁴ A levél keltekor már egy évtizede uppsalai érsek – Rómában. A katolikus Svédországért küzdve 1555-ben jelentette meg históriáját, amelyben Észak csodálatos kultúráját igyekezett megmutatni, hogy a Tridentinum alatt ébren tartsa az érdeklődést hazája iránt. Az egyházat tönkretévő Gusztávról alkotott véleménye nem befolyásolta II. Krisztián elítélésében. A VIII. könyv utolsó két, Krisztián kegyetlenségével foglalkozó fejezete (39., 40.) előtt olvashatni a svédek és a dánok közötti örök viszály okairól,⁴⁵ és arról, miért akarják a dánok mindig a szomszédos királyságokat, és miért veszítik el azokat gyorsan (38.). Olaus Magnus megemlíti, hogy a király több kísérletet tett az ország elfoglalására, dánpárti urak támogatták.⁴⁶ A „Danicae factionis” és a „Danorum consanguineos et affines” is mutatják: a szembenállás nem írható le dán–svéd ellentétként. Az uniót támogatók között voltak olyanok, akik a dán és a svéd királyságban is (gyakran a határ két oldalán) birtokot szereztek, birtoklásukat pedig házasságokkal is erősítették.⁴⁷ Magnus szerint a gyilkosságokat a király rosszindulatú emberek gyalázatos tanácsától ösztönzötten rendelte el. Krisztián sorsának ismeretében írhatta: utóbb, ezer nyomorúságtól gyötörtén eszébe juthatott a királynak, hogy azokat, akiket kegyelmébe fogadott, majd megvendégtelt, válogatott kegyetlenséggel ölette meg. A szerző kegyetlenkedések ismertetése után humanista stílusban összegezte a történeteket.⁴⁸ Hozzátette: nagyon vigyáztak, nehogy valaki a városból híret vigye a kegyetlenkedésnek, a nép szabad sokasága semmit nem hagyott volna megtorlatlan. Olaus Magnus számára a történetek a „Danica severitas” példái is. Ki gondol közösködni ezekkel, folytatta, akik nem tartják rút dolognak a hazugságot és a csalást? Igyekezett megnyugtadni a derék olvasót: mindezeket nem a dán nemzet elleni gyűlöletből tárta elő, sőt, visszafogott is volt. Záró mondatával aztán a szörnyűségeket a mű üzenetéhez igazította, Gusztáv uralmát megjelenítve: a tragédiák szemtanújaként fájdalommal nézte nemzete bajait, amelyek mára megsokszorozódtak, és felülmúlhatatlanul tovább romlottak „a törvények istentelen rendelkezései és az alattvalók elnyomása miatt”.⁴⁹

⁴³ MAGNUS 1560, 113–114. E véleményét említi WEIBULL 1928a, 77.

⁴⁴ Olof Månsson (1490–1557) külföldi tanulmányok után Svédországban egyházi pályára lépett. Az 1520-as évek végén eltávozott a királyságból, Svédország legismertebb humanistája.

⁴⁵ 36–37: „De causis perpetuae discordiae, quam Sueci, sive Sueones et Gothi contra Danos gerunt” (MAGNUS 1555, 274–275.; a szövegben említett „ipse Danorum diligentissimus historicus” a 13. század elején meghalt Saxo, a „Gesta Danorum” írója).

⁴⁶ „per quosdam Danicae factionis ... proceres, Danorum consanguineos et affines (inter quos erat infelicissimus Gostavus Trolle Archiepiscopus Upsalensis)” (MAGNUS 1555, 277.)

⁴⁷ A két országban birtokos famíliák közül a skånei Thott (svédül inkább Tott) lett a leghatalmasabb, Axel Pedersen († 1446) fiai, az Axelsenek/Axelssonok idején. Még a dánellenes érzelmek szítója, a háromszor trónra jutó Karl Knutsson (Bonde) két veje is a dániai arisztokrácia krémjéből, a Gyldenstjerne/Gyllenstierna és a Thott/Tott nemzetségből került ki.

⁴⁸ „Longa et terribilis per me, tanquam singula lachrymose videntem, texenda foret historia, si singulas huius calamitatis partes enarrare vellem, quomodo ... divina et humana confundebantur, nulla promissae fidei ratio, nullus religioni respectus, omnia temeritate sacrilegia agitabantur, ubique gemitus, ubique caedes, ubique mors, nullibi concessum effugere, vivere inter districtos gladios et efferos homines impossibile.” (MAGNUS 1555, 277.)

⁴⁹ „...quia cum gravi meo periculo et maerore omnibus iis tragoediis inspiciendis interfui, ut dolenter viderem mala gentis meae, quae nunc millies aucta videntur, et insuperabiliter ob impias legum constitutiones et subditorum oppressiones deteriora.” (MAGNUS 1555, 279.)

Amikor Olaus Magnus e műve megjelent, Olaus Petri⁵⁰ már nem élt. Miután visszatért Wittenbergből, Matthias püspök titkára lett, az 1530-as években, amikor svéd krónikáját írta, rövid ideig Gusztáv kancellárja. A koronázásról, amelyre elkísérte püspökét, felidézte: a király a lovaggá ütéskor „kikiáltatta mentségét”, amiért ez most svédeket nem érint, máskor őket is akarja e megbecsülésben részesíteni. A vendégség után „más vendégség kezdődött” („begyntes itt annat gestebodh”), utalt Petri a nyköpingire.⁵¹ Szerinte is az érsek adta elő a kormányzótól és környezetétől elszenvedett sérelmeket, kívánta a vára újjáépítését, és a teljes kártérítést. Ám a király nem jogorvoslatot akart, más terve volt, mint amit az érsek elgondolhatott: sokak életére tört. Az érseket is megszidta, mert az nem tört az általa bepanaszoltak életére, olyannyira, hogy annak lett is félnivalója. A király a leszámolásra a Kristina által előtárt összeesküvés-levelet használta fel. Brask megmenekült, ám a többiek különböző helyekre zárták be, ezzel az összes ígéretnek, kötelezettségnek és eskünek vége volt. Másnap reggel a király megtiltotta a kijárást a városban, dél körül elővezettette a foglyokat a kivégzéshez. Egy tanácsosa szólt a téren állókhoz: ne rettenjenek a büntetéstől, erre az érsek kérte a királyt, háromszor is térdre borulva, az őt ért jogtalanságért akart büntetést stb. Vincent közbekiáltott: nem mond igazat, a királya hazug és áruló módon bánt a svédekkel. A püspök ítéletet akart mindenkinek, és tudni, miért halnak meg. A királyt is szidva mondta: Isten meg fogja bosszulni e hatalmaskodást és jogtalanságot. Két másik azok közül, akik a katonák gyűrijében voltak, a svéd embereket kérte: tanuljanak az ő kárukból, ne hagyják magukat ily szégyenletesen elárulni, ahogy most történt, és felszólított a zsarnokság megbosszulására. Matthiasról Petri megjegyezte: nélküle nem érvényesíthette volna akaratát a király, és ez lett a fizetség. Az első nap meghaltak neve között Vincenté és tizenkét frälsée⁵² olvasható, aztán három polgármesteré, tizennégy városi tanácsosé, tizenhat városlakóé, de még néhányat levágtak, tette hozzá a szerző. A kivégzések másnap folytatódtak, a tetemek szombatig ott heverték, a vízzel keveredett vér folyt le a térről az utcákon stb. Példa nélküli a kereszténység történetében, hogy valaki előre megfontoltan, a saját esküi, és pecsétes oklevele ellenére ítélet nélkül ennyi embert megöletett.⁵³ Krisztián nem kizárólag a testüket ölte meg, a lelküket is akarta, hiszen nem engedett hozzájuk papot, holott ez még a nyilvánvaló gyilkosoknak, tolvajoknak és rablóknak is jár. Petri hozzátette: nem számított mindenki kiátkozottnak, a két püspök sem, mégis így égették el őket, a kivégzett polgárok házát kirabolták, ítélet nélkül. A felakasztottak zöme az urak szolgálója volt. Kivégezték Gadhékat is finn földön, Dániába küldtek sok nőt, így Kristinát, fogolyként. Petri szerint a király a szolgálivá akarta tenni a svédeket. Parancsba adta, hogy parasztnak ne legyen számszeríja, néhol el is vétette tőlük és meg is semmisíttette, az egész országban így tett volna, ha ideje lett volna rá. Svédország törvénykönyvével is volt terve. Tanácsadói hozzá hasonlók, mindenek előtt Didrik mester, kedvüket lelték a svéd vér ömlésének nézésében. Egy, a király népei között terjedő mondás szerint a svéd paraszt fél kézzel

⁵⁰ 1493-ban született egy örebroi kovács fiaként. Humanista, a reformáció jeles svédországi alakja. 1540 elején Gusztáv halálra ítélte, de a stockholmi polgárok megválthatták. 1552-ben halt meg.

⁵¹ 1317 karácsonyán Birger Magnusson király a nála vendégeskedő öccseit börtönbe zárta, akik meg is haltak. (A nyköpíngi vendégségről az egyik hercegről elnevezett Erik-krónika tudósít.)

⁵² Itt a 13. században kialakult kiváltságos világi társadalmi réteg értendő, amelynek tagjai nehézlovas katonai szolgálattal váltották meg magukat egyebek között az adófizetéstől.

⁵³ „Ja, thet war itt gräseligitt och obarmhertigt mordt, så at aldrigh aff noghon Första som Christet nampn haffuer burit, är sådan förre skeedt, ther en haffuer så med itt berådt och betenckt moodh, gått til, och lätit dråpa så mongha menniskior, vtan doom emoot sina egna eedhar, breff och insegel” (PETRI 1917, 295.)

és egy falábbal is szánthatna. Menedéket a svédeknek csak Sören Norby adott, a püspökségeket Slagheck és Jens kapta. Bitók, a felnégyelt Sven Høk és Peder Smed, Lindorm Ribbing és két kisgyerek, a nydalai apát és barátok jelölték a király útját vissza Dániába.

Petri szerint a történetek Isten büntetése: olyan volt a király útja Dániába, hogy akárhol állt is meg, valaki meghalt, hogy minden értelmes ember észrevegye, Krisztián a svéd emberek gyötrelme, ostor, amellyel őket Isten büntetni akarja, de ugyanő, dicsértessék mindörökké, vetette tűzbe ezt az ostort.⁵⁴

2. A vérfürdő emlékezete a vikingek virágkorában

Skandinavizmus és a vikingek virágkora

A stockholmi kivégzésekre erősödő dánellenes propaganda közepette került sor. 1563–1721 között a két királyság nyolc háborút vívott egymással, néha a másik megszüntetéséért. A svéd királyság 1808–1809-ben úgy állt hadban Dániával, hogy közben Uppsala orosz bevonulásra készült. A hadsereg egy része fellázadt, ám a polgárháború elmaradt, mert néhány tisztje letartóztatta IV. Gusztáv Adolfot, a gusztáviánus kor⁵⁵ véget ért.⁵⁶ Az új királynak kiszemelt dán koronaherceg halála után az országgyűlés Károly Jánost tette trónörökösé. Ő érzelemmentesen (hiszen eddig Jean Bernadotte néven a császárság marsallja volt) elfogadta, hogy új hazája keleti része a cáré, ám törekedett Norvégia megszerzésére.⁵⁷ Az ekkoriban, 1809–1812 között alkotott törvények elemei Svédország négy alaptörvényének.⁵⁸

A század Dánia számára is traumatikusan kezdődött. Lassan ötfélfélszázada közös uralkodó alatt élt Norvégiával,⁵⁹ ám az 1814-ben megkötött kielői béke Norvégiából csak Izlandot, Gotlandot, Feröert hagyta meg számára (cserébe megkapta a pomerániai svéd birtokokat). Slesvig (Schleswig) és Holstein is része volt a dán királyságnak, az előbbi Sönderjylland (Sunderjucia) néven vált ismertté a középkorban. A német betelepülés miatt a nyelvhatár mind északabbra húzódott, bizonyos társadalmi rétegek pedig a 19. század elején Slesvig déli és északi részén egyaránt németül beszéltek. Dánia a bécsi kongresszuson nem kapta meg a svédok által ígért pomerániai részt, csak a lauenburgi hercegséget.

⁵⁴ „...war thenna hans reesa ifrå Stocholm och til Danmark sådana, at ää til huadh stadh han kom, ther moste jw någhor låta liffuet till, Så at hwar och en förståndigh man wel merkia motte, at han Suenskom mannom een plågha wara skulle, och itt rijsz ther Gudh them medh straffa wille, Men loffuat ware Gudh i euigheet, som haffuer kastat thetta rijszet i eelden.” (PETRI 1917, 297.)

⁵⁵ Kezdeté III. Gusztáv 1772. évi államcsínye. A király 1786-ban létrehozta a Svéd Akadémiát és újraalapította a Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien-t (az 1739-ben alapított Tudományos Akadémia párja a humaniora, a jogtudomány, stb. számára).

⁵⁶ Az uralom átmenetileg az idős és saját fiúörökös nélküli XIII. Károlyé lett (1809–1818).

⁵⁷ Ennek is voltak hagyományai. 1319-ben a norvég trónt megörökölt Magnus Erikssont választották svéd királlyá, ennek kisebbik fia előbb norvég, majd norvég és svéd király lett, 1389-től pedig a három királyság Margareta Valdemarsdotter uralma alatt állt (a kalmari unió). A karolinus kor (1654–1718) királyai is tervezték Norvégia és Dánia elfoglalását.

⁵⁸ A kormányzati formáról (RF), az országgyűlésről (RO), a trónöröklésről (SO) és a sajtószabadságról (TF). Az RO 1866-ban módosult, és 1975-ig érvényben volt, a TF 1949-ben módosult lényegesen, az RF helyébe 1975-ben új lépett (az országgyűlésről is rendelkezik), negyedikként a TF rokona, a véleménynyilvánítás szabadságáról 1991-ben alkotott (YGL) társul hozzájuk. Csak két, egymást követő országgyűlés döntésével változtathatók meg.

⁵⁹ 1376-ban dán királlyá választották Olofot, Hákan Magnusson norvég, svéd király és a dán királylány, Margareta Valdemarsdotter kisfiát, a norvég trón örökösét. Miután Hákan 1380-ban meghalt, mindkét királyságot Margareta irányította. 1450-ben abban is megegyezett a dán és a norvég országtanács, hogy a két királyság mindig azonos uralkodó alatt marad.

Norvégia tehát nem lett önálló. A nagy 14. századi járvány egyik következményeként arisztokráciája a kései középkorban eltűnt. Az ország 1536 óta dán tartomány, első egyeteme 1811-ben létesült. A véleményt formálók többsége önállóságot akart, a kieli béke ellenállást szült: május 17-én Eidsvoldban kikiáltották az ország függetlenségét,⁶⁰ elfogadtak egy dánul írt alaptörvényt és királlyá választották a dán helytartót. Károly János a nyáron támadt, győzött, tárgyalta és megegyezett: az új norvég király lemondott, Károly János elfogadta az alaptörvényt (egy svéd–norvég unió létrehozásához szükséges változtatással), a norvégok királyukká választották XIII. Károlyt.

E változások segítették a három ország közeledését, a skandinavizmus kibontakozása pedig megeremtette a vikingek kultuszát. Skandinávia ugyanis megalkotta a dicső közös őst, aki csak az övé, a harcost, aki hajdan rettegésben tartotta a többieket. A múlt teremtéséhez szükséges elégtétel-keresés a svédeknél döntően az 1809. évi orosz traumából fakadhatott, a dánoknál Norvégia elvesztéséből, majd a déli (azaz a német) határ rendezetlenségéből, a norvégokét pedig elsősorban az önálló állam hiánya táplálhatta. A nemzetudat erősítésére Stockholmban 1811-ben volt uppsalai egyetemisták létrehozták a gót szövetséget.⁶¹ Tagjai óészaki nevet vettek fel, egymást az óészaki „Hej” szóval köszöntötték, szarvból ittak stb. Az újságjuk első számában jelent meg Einar Tambaskjälffer (alias Erik Gustav Geijer⁶²) „A viking”-je. A hős tizenöt évesen szűknek találta otthonát, ahol anyjával élt, tizenhat évesen megszapta azt, aki ócsárolta, hogy még legénytoll sem pelyhedzik az állán és puhány, aztán tengeri király lett és beszállt a harc véres játékába, partokat támadott, várakat és kastélyokat nyert, osztozott harcosaival a prédán, szarvból itta a méhsört, rabolt magának szüzet, aki három napig sírt, végül meglegedett stb. Ettől kissé eltért Bodwar Bjarke tagtárs (Esaias Tegnér⁶³) verse, az ugyanezen évben a Svéd Akadémia Nagydíjában részesült „Svea”. Legismertebb sora, amelyre az Akadémia igényére a szerző egy oroszellenes kirohanását változtatta: (modern) Svédország határain belül nyerjék vissza Finnországot.⁶⁴ Tegnér arra is esküt tett egy csillagos éjszakán, hogy hazájáért él és hal.⁶⁵ Fordítások tették olvashatóvá az izlandi sagákat, a történetek a tankönyvekbe is bekerültek, nemzedékek szocializációjára hatva. Richard Dybeck amatőr néprajzos 1844-ben megírta két szakaszos versét, amelyet ma himnusként énekelnek. Svédországról egy szót sem ejt, a régi, szabad, bérces, csöndes, örömteli, szép Északot jeleníti meg, amely uralkodik az emberi emlékezetben a hajdani dicsőséges napok óta, amikor neve tisztelettől övezve szárnyalt a földön. Tegnértől eltérően Dybeck nem akart élni-halni a földjéért, ő Északon akart élni és meghalni.⁶⁶ 1845-ben Koppenhágában első alkalommal került sor dán, svéd és norvég egyetemisták találkozójára. A hatvanas években mindhárom országban északi, skandináv

⁶⁰ A nap ma Norvégia nemzeti ünnepe.

⁶¹ Götiska Förbundet. A gót származás tudata a kései középkortól kimutatható eleme az identitásnak. A 'göticism' ismert emléke Nicolaus växjöi püspök beszéde a bázeli zsinaton.

⁶² (1783–1847) A születő svéd történettudomány kiemelkedő alakja, a Svéd Akadémia tagja.

⁶³ 1782–1846 között élt, költő, professzor, püspök, a Svéd Akadémia tagja.

⁶⁴ „Led flodens böljor kring som tamda undersåtar / Och inom Sveriges gräns erövra Finland åter” – az előbbi sort ugyanis az 1810-ben építeni kezdett, a korszerű tudást megtestesítő Göta csatornára való utalásként szokás értelmezni. (A csatorna Svédország legnagyobb építészeti alkotása, előképei közé tartozik Brask püspök tervezete 1525-ből.)

⁶⁵ „Jag lyfte min hand / Inatten jag svor / Att leva och dö för mitt land.”

⁶⁶ „Du gamla, du fria, du fjällhöga nord, / du tysta, du glädjrika sköna ... Du tronar på minnen från fornstora dar / där ärat ditt namn flög över jorden ... / Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden.”

társaságok létesültek. Elindult a soha nem látott vikingek ábrázolása is, a Művészeti Akadémia professzora Thor egy küzdelmét festette meg,⁶⁷ más a sagák alakjait öltöztette fel, metszetekkel díszítette Tegnér verseit⁶⁸ stb. A századvég birkái⁶⁹ ásatásai akaratlanul is valóságálatot kölcsönöztek: az alig ezer lakosúnak feltételezett nemzetközi kereskedelmi központ leletanyaga alapján kezdték elképzelni az ezredforduló lakossága életét. Oskar Montelius használta először 'a viking kor'-t egy családi újságban, 1872-ben, „Lifvet i Sverige under vikingatiden” című rovatában: „A viking kor! Mi romantikus gondolatok nem ébrednek annak a nagy tettekben gazdag kornak az emlékénel, amikor Észak fiai szükösnek találták az otthon és kiviharzottak a tengeren, hogy megbecsülést és aranyat kereszenek, amikor új, virágzó uralmakat alapítottak távoli országokban és friss vérükkel megfiatalították a népeket Nyugaton és Délen Európában!”⁷⁰ Koppenhágában 1873-ban jelent meg a dán régész J. A. Worsaae „De Danskes Kultur i Vikingetiden” című könyve, majd a modern „Svédország történeté”-ben Montelius alkalmazta a kifejezést a kései vaskorra.

Végezetül két megjegyzés. A század egészét tekintve a skandináv összetartozás tudatánál jellemzőbb volt Svédország társadalmára a nagy szegénység és az iszákosság (ez utóbbi okai közé tartozott a házi pálinkafőzés megengedése). A másik: akármennyire hatott is a skandináv tudat a szellemi életre, a két állam külpolitikáját az országgyűlésnek felelős kormány és az európai diplomácia határozta meg.⁷¹

A vérfürdő emlékezete

1823-ban kezdte megjelentetni Anders Fryxell⁷² az ifjúság számára írt történeti elbeszéléseit. A svéd történelmet pogány (–1061), katolikus (–1521) és lutheránus szakaszra osztotta. Az ifjabb Sturének szentelt negyven oldalon külön fejezetben írt „Zsarnok Krisztián ifjúságáról”, „Zsarnok Krisztián kormányzásáról” stb. A leghosszabb, záró fejezet („A stockholmi vérfürdő”) összefoglalását megkönnyíti, hogy a szerző II. Krisztiánt kizárólag gonosznak, a dánokat ellenségnek, a svédeket általában áldozatnak ábrázolja.

A király a mulatság idején szelíd a svédekhez, mintha megalázásukat akarná jóvá tenni – „ám ezen alakoskodás alatt egészen más érzelmeket rejtett, mint kegyelem és szelídség”. Fryxell szerint az ügyet azért nem akarta a pápa elé vinni, mert akkor nem lett volna alkalma „gyilkolni a svédeket”.⁷³ Kissé meg is örült: kiásatta Sture tetemét, „és azt mesélik, hogy őrzöngésében beleharapott az elhunyt félig elrohadt maradványaiba”. Fryxell a király bizalmas tanácsadóiként csak dánokat említ, ők döntenek el az uralkodóval közösen, hogy

⁶⁷ Mårten Eskil Winge (1825–1896) illusztrálta a dán Adam Oehlenschläger egy kötetét is. Oehlenschläger († 1850) az egyik dán himnusz szerzője, Tegnér is köszöntötte.

⁶⁸ August Malmström (1829–1901) Tegnér-kötete: <http://runeberg.org/fritiofs/index.html>

⁶⁹ Az Ansgar misszióit megörökítő Rimberrnél († 888) olvasható Birca az általánosan elfogadott azonosítás szerint Björkö, mégpedig az ilyen nevű szigetek közül az, amelyik a Mälarennél található.

⁷⁰ A szöveg egy idézése: <http://www.majahagerman.se/lasmervikingatid.php>

⁷¹ Ezt a második slesvigi háború is mutatja. Az elsőben (1848–1851) svéd és norvég önkéntesek, rövid ideig egy svéd sereg is segítették Dániát. Ezért is ígért XV. (IV.) Károly 1863 nyarán a dán királynak katonai segítséget. Ám ígéretét a kormány tudta nélkül tette, amely utóbb teljesíthetetlen feltételeket szabott hozzá, Dánia mellett így csak önkéntesek harcoltak. A skandinávizmus hívei csalódtak, Svédország elkerült egy vereséget, a támogatást leginkább ellenző pénzügyminiszter lakásának az ablakát bedobták, a segítségadást támogató külügyminiszternek mennie kellett.

⁷² 1795–1881 között élt. Apja lelkész, ő maga a Svéd Akadémia tagja, negyven éven át. Történeti elbeszélései nemzedékek szemléletét alakították.

⁷³ „...att han ej då fätt någon förevändning att mörda Svenskarna” (FRYXELL 1846, 239.)

„most kell kiirtani a svéd nemességet”. Szerinte is Slagheck találta ki, miként őrizték meg a király ártatlanságának látszatát, és Jens kérdezte meg, eretnekek-e a vádlottak. Petri szövegének „hadinép”-e nála „dán”: a kivégzések idején dán csapatok tartózkodnak a város különböző pontjain, a fogoly svéd urak a dán katonák között mennek, a rémült népet a király dán bizalmasa tájékoztatja, a kialakuló szópárbajban a dán katonaság csap zajt stb. Célzatos a lovaggá ütés felidézése is: Petri nem emelte ki a lovagok dán és német voltát, és hozzátette: a király közölte, máskor svédek is akar e megbecsülésben részesíteni – ezt Fryxell elhagyta. Az érsek a király és dán tanácsosai eszköze. Feladata, hogy a svéd tanácsot és az urakat bepanaszolja az ellene és az érseki méltóság ellen elkövetettekért, és igazságszolgáltatást kívánjon a királytól. Az egyházi bíróság igenlő válaszában okai Fryxell szerint: meggyőződés, félelem, némelyeknél tudatlanság.

Az előadás részei a nők és a gyerekek is. Amikor „a tigrisszívű” király a kisebbik Ribbing-fiút megöleti, az sírva kéri: vigyázzanak, véres ne legyen az ingje, mert az anyja megveri érte. A király azért hívatta maga elé Kristinát, hogy az válasszon a máglya, a vízbe fojtás és az élve eltemetés között. Végül főleg a vagyona miatt megkegyelmezett neki, ám az özvegynek meg kellett ígérnie: Dániában neveltetni a nagyfiát.⁷⁴ Sok nő meghalt a koppenhágai fogságban, akik mégsem, azok a királynénak⁷⁵ köszönhetik megmenekülésüket.

A svédek csak ritkán nem áldozatok. Főleg, ha főpapok: Otto adta át a királynak a megöleltek listáját, Hans árulta be Sven Hököt és Peder Smedet, akiket az felnégyeltetett. Fryxell hozzátette: sok svéd úr annyira lealacsonyodott, hogy egyéni sérelem miatt feljelentette a másikat „a dánoknál”. A szerző megemlítette: II. Krisztián új felkeléstől félt, ezért felújította azt a régi végzést, hogy paraszt nem viselhet fegyvert, néhol le is fegyvereztette őket. Fryxell szerinte „a svédeknek” megalázó volt és nehezükre esett nézni, ahogy „a dánok” büszkén, triumfálva elveszik fegyvereiket. A Petrinél is olvasható történetben nála „a dánok” gúnyolódnak a svédeken: ellenállásuk esetén fél láb és kéz is elég nekik a szántásra.

Fryxell összegzése: ha a svéd urak az előző századok során oly sok szerencsétlenséget és nyomorúságot okoztak szülőföldjüknek, most maguk is megbűnhődtek érte. A király ehhez az eszköz volt, akit senki és semmi nem tudott őrzöngésében akadályozni, „szilárd elhatározással vetette magát a bűn útjára, vakon rohant azon előre, arcátlanul tiport lába alá igazságot, emberséget és minden erényt, ezáltal még gyorsabban zuhant a romlás mélyébe, amely már régóta várt a királyi gonosztevőre.”⁷⁶

1832-re készítette el Geijer a „Geschichte der Europäischien Staaten” sorozat számára írt könyvét Svédország középkoráról. A történeteket bő két oldalon mutatta be. A kormányzó halálával a svéd urak megzavarodtak, győzött „az idegen hadinép”. Egyedül a hős, négygyerekes özvegy, Kristina nem vesztette el bátorságát: nem fogadta el az uppsalai egyezséget. Abban, hogy végül feladta Stockholmot, döntő része volt Gadhnak, aki életét „a dán uralom” elleni harcban töltötte el, ám vénségére annak lett szószólója. Geijer szerint a koronázáskor Krisztián „elhatározta, kifolyatja a legjelesebb svédek véré”, az ötletadó Slagheck, a hajdani borbélyinas, és a „házaló nő”, Sigbrit⁷⁷ rokona, Sigbrit pedig a leánya

⁷⁴ Az 1512-ben született Nils Stensson. Ő Lars-Olof Larsson feltételezése szerint azonos azzal, akit 1528-ban végeztek ki Rostockban Gusztáv király kérésére (magyarul lásd NAGY 2009, 73–74., 76.).

⁷⁵ Habsburg Izabella (1501–1526), Mária királynéknak nővére.

⁷⁶ FRYXELL 1846, 248.

⁷⁷ Sigbrit Willums Amszterdamból telepedett át Bergenbe a 15. század végén, vendéglátással, kereskedelemmel foglalkozott. Leánya (Dyveke, II. Krisztián nagy szerelme) halála (1517) után is a király fő tanácsadója.

szépségével szerzett uralmat Krisztián felett. Geijer is mentette az érseket: feltehetően nem volt tudatában azon kegyetlen céloknak, amelyekhez eszközként használták. Olaus Magnusra hivatkozott, aki 94 ember kivégzését látta, idézte a király november 9-én kelt levelét stb. Az utolsó bekezdésben nem az arisztokráciát kárhóztatta múltja miatt, hanem egy, a Gondviselés által megőrzött nemes ifjúról jövendölt, „akinek hős lelke már akkor a szülőföld megmentésére gondolt, Isten és Svédország közsege által pedig véghez is vitte azt”.⁷⁸

A liberális reformok korában⁷⁹ megjelenő reformációtörténetben Lars Anton Anjou⁸⁰ a témából adódóan röviden, egy folyamat részeként idézte fel a történeteket: Svédországban Jöns Bengtsson érsekkel⁸¹ kezdődött nagyobb hevességgel az a kísérlet, hogy a látható egyház hatalmát az államé fölé emeljék. Jöns utódját, Jakob érseket – folytatta – Rómában nevezték ki, noha a székeskáptalan mást választott.⁸² Az ő utódja, Gustav Trolle a leggyűlöltebb svéd, dániai kapcsolatát sokan hazaárulásnak tekintették. A rendek hazaárulónak is nyilvánították, mert hadat viselt szülőföldje ellen. Anjou „a jó és békülékeny” Stureként említi a kormányzót. Az 1517. évi végzés említésekor⁸³ a szöveg kéznél lehetett, ugyanis a „föra avfog sköld” abban is megtalálható.⁸⁴ A kifejezést Magnus Eriksson törvénykönyve (MEL) is használja. A főbenjáró bűnökről szóló fejezet VIII. („Ha valaki külföldi sereget vezet szülőföldje ellen”) artikulusa⁸⁵ épp az olyat veszi ki a büntetés hatálya alól, aki törvényesen uralomra került uralkodót kísér. (Márpedig, amint erről alább lesz szó, II. Krisztián 1517-ben a királyság jogos uraként küldött sereget az érsek megsegítésére.) Anjou szerint Krisztián győzelmével az érsek „azon az alapon, hogy letétele törvénytelen volt és kikényszerített, visszavette hivatalát”, a király leghívebb támasza lett, és az alkalma a stockholmi vérfürdőnek, amelynek emlékét a következő évszázadok sorsfordulói sem törölhették ki a svéd nép szívéből. Az érsek vádjai, így „a gyilkosságok állítólagos oka” az üldöztetése és az egyház elleni erőszak Sturék részéről. Ha a király bosszúja messzebbre is ment azok ellen, akiket az egyház átka alatt állóknak tartottak, mint amennyire Trolle akarta, „az érsek emlékezete elválaszthatatlanul összefonódott Krisztián embertelen zsarnokságával”.

A 70-es években Északot is kezdte áthatni az iparosodás. Az ekkori, említett modern svéd történet „Krisztián király kormányzása” című fejezetét az antwerpeni metszet illusztrálja. A szerző, Hans Hildebrand⁸⁶ szerint Sture elestével bekövetkezett „a svéd ügy” elha-

⁷⁸ GEIJER 1873, 210.

⁷⁹ Az államigazgatás felső szintjének máig ható átalakítása (1840–41), népiskolai törvény (1842), a leány a fiúval azonos mértékű öröklése (1844), a képzést egységesítő tanügyi rendelet (1856), a 25 éves hajadonok gyámságának megszüntetése (1858), az otthon tartott vallási célú összejövetelek tilalmának enyhítése (1858, 1868), a családfe fenytési jogának korlátozása (1858), új büntető törvénykönyv (1864), stb.

⁸⁰ 1803–1884 között élt, a svédországi egyháztörténet-írás egyik úttörője, az uppsalai egyetem rektora, miniszter, több akadémia tagja.

⁸¹ Jöns Bengtsson (Oxenstierna) 1448-tól érsek. Eltérő mértékben ugyan, de részese annak, hogy Karl Knutsson (Bonde) 1457-ben, Krisztián 1464-ben, a visszatérő Karl 1465-ben elvesztette a svéd trónt. Kétszer viselt kormányzói méltóságot, 1467 végén halt meg.

⁸² 1468-ban Karl király nyomására a székeskáptalan jelöltje Tord Pedersson (Bonde) lett. A pápai megerősítés igénylése pénz hiányában késett, II. Pál 1469 végén a Rómában tartózkodó Jakob Ulfssont tette érsekké.

⁸³ Az érsek „fört avfog sköld” (ANJOU 1850, 10.) „föra / bära avfog sköld”: „elfordított pajzsot viselni”, azaz nem a helyes irányba tartani, nem a megfelelő ellenséggel hadakozni.

⁸⁴ „...för att han fört avfog sköld emot sin och vår herre och hövitsman Sveriges rikes föreståndare” (A szöveg hű átírás a neten: <http://www.ukforsk.se/staket2.htm#1>)

⁸⁵ „Om någon ... bär avfog sköld mot sin rätte herre..., utom i det fall att han följer den konung, som är lagligen kommen till riket...” (HOLMBÄCK – WESSÉN 1962, 214.)

⁸⁶ 1842–1913 között élt történész, antropológus, régész, a Svéd Akadémia tagja.

gyása, Kristina lett a „hazafias párt”, „a svéd párt”⁸⁷ feje. Hazugságnak, menthetetlen engedékenységnak minősítette, hogy Krisztiánt a trón Szent Erik törvénye szerint öröklés jogán illette. Ő is rendelkezett a múltba látás képességével: szerinte a király sűrűn tárgyalt az érsekkel és Slagheckkel a mulatságon, mérlegeléseik gyümölcse november 7-én vált láthatóvá. A szerző olykor szorosán követte elődeit,⁸⁸ a kiátkozásról ismételtlen megemlékezett, nem látva egyházi büntetés végrehajtására irányuló igyekezetet: alig volt olyan kivégzett, aki aláírta az 1517. évi diplomát, az aláírók egy részének meg is bocsátottak. Az érsek ténykedését Hildebrand szerepjátszásnak minősítette, az igazi ok szerinte a király „vadállati akarata”, amellyel meg akarta bosszulni az ellenállást, amelyet ő maga keltett fel, és biztosítani akarta a jövőendő nyugodalmat. Gustavot, Slaghecket és Jenst is felelősség terheli.

Hildebrand már jót is írt Krisztiánról: nagy gondolatai voltak, kereskedelmi társaságot tervezett az északi és az orosz áruk kivitelére, de a felszabadító háborúval⁸⁹ minden semmivé lett. A lagmanokat⁹⁰ megbízta a landkapslagok⁹¹ átdolgozásával. Úgy tűnik, csodálkozott a szerző, hogy nem tudott a két landslag⁹² létezéséről. Fontosabb intézkedéseinél Szent Erik törvényére hivatkozott, ám ilyen nem létezett, folytatta a szerző, a svéd törvénykönyvek nyilvánvalóan csak néhány rendeletet értettek rajta.⁹³ Hildebrand szerint a király kettős mércével mért, például az egyház védelmében lépett fel, ám az egyházi törvény ellenére skarai püspököknek jelölte Slaghecket, strängnäsinek Jenst. A szerző zárásként Gustav Eriksson is megjelenítette, megírva róla, hogy januárban Dalarna kapitányává tették, augusztusban pedig már kormányzó. A bántalmazott országban ekképp képződő hatalmat Krisztián nem győzhette le, így végződött a dán királyok kísérlete az unió megújítására.

Georg Starbäck⁹⁴ elbeszélései „Stockholms blodbad” című fejezetében közölte: II. Krisztián fő célja („Dánia adófizetőjévé tenni földünket”)⁹⁵ dán királyként természetes, ügyeskedése, hogy a svéd trónt örökségnek tüntesse fel, nem új „a dán unió királyok” részéről, ám nem számolt a nemzeti érzéssel, amelyet csaknem száz éve⁹⁶ dajkáltak a létezéséért vívott küzdelmek. „Svédország összetörése, Svédország, mint önálló ország halála” – a szerző szerint ezért tért vissza október végén a király, miután a svéd ügyekről Koppenhágában döntöttek. Starbäck is mentette az érseket: Slagheck az ötletadó, Gustavnak megmondták, ő lesz a vádló. Az érsek bosszúszomjas volt, de nemhogy ő, egyetlen úri személy,

⁸⁷ „höfding för det fosterländska partiet”, „Göksholm kommo i det svenska partiets händer” (HILDEBRAND 1877, 471., 474.)

⁸⁸ Például: a nyolcadikai kivégzések után nagy eső támadt, „Och war thet een ynkeligh ... syn, huru blodhin med watn ... lopp ... nedh aff torghet,” (PETRI 1917, 295. „...och det blodblandade vattnet strömmade öfverallt från Stortorget ned åt gatorna...” (FRYXELL 1846, 243.) „...och gatorna sköljdes af blodblandadt vatten.” (HILDEBRAND 1877, 479.)

⁸⁹ A romantikus történelemszemlélet 'befrielsekrig'-ként örökölte a Gustav Erikssont hatalomra juttató eseménysort. A kifejezést olykor ma is használják.

⁹⁰ A lagmanok az egyazon törvényhatóság (lagsaga) alá tartozók gyűlésén elnököltek. A törvények írásba foglalása (13–14. század) előtt feladatuk volt a törvények felidézése, olykor az értelmezése. Választásukban a MEL szerint a szabad és megtelepült férfiak vettek részt.

⁹¹ A királyság különböző landok egyesüléséből jött létre. A land (landskap) általában saját törvénnyel (landskapslag) rendelkezett, ilyen esetben jogszolgáltatási szempontból a lagsaga szinonimája.

⁹² A MEL némileg átdolgozott változatát 1442-ben hagyta jóvá Kristóf király ('KrL').

⁹³ HILDEBRAND 1877, 481.

⁹⁴ 1828–1885 között élt történész, tanár, regényíró, stb.

⁹⁵ „... att góra värt land skattsyldigt under Danmark” (STARBÄCK 1885, 689.)

⁹⁶ A csaknem száz évvel feltehetően az Engelbrekt Engelbrektsson által vezetett, az 1430-as évek közepén zajló mozgalmakra utalt, amelyeket az ő korában nemzetinek tartottak.

„még a dánok sem” akarták volna a királyt támogatni az úri réteg, saját húsuk és vérük kiirtásában. A király ez alkalommal is jöttmentekre, szerencselovagokra hagyatkozott – nyer értelmet a Slagheck és Jens alacsony származására tett utalás. A dán hatalmasok és a dánbarát svédek sem gondolták, folytatta Starbäck, hogy az események más irányt vesznek, mint Krisztián és Hans idején.⁹⁷ A sentenciát részben ismertette, de általában a kanonokokat követte, az összeesküvés-levelet „fővádlnak” tartotta, és jogtalannak, hogy Gustav, Otto, Brask olyan ügyben ítélték, amelyben érintettek voltak. A véres részeket átéléssel idézte fel, nála ismét a hadinép nyoma el a tiltakozók hangját, nem a dán katonák. Az eddigiek közül elsőként írta le a „nyilvánvaló eretnokség” kifejezést, és indokolta Sven Hök és Peder Smed felnégyelését (Linköping ostromát vezették). A király nem elégedett meg a virág levágásával (a svéd főurak megölésével), a törzset is gyengíteni akarta: ha túlozva is, de erre utal a hadinépében (ismét Petri, nem Fryxell) terjedő mondás a svéd paraszt fél keze, falába és az eke viszonyáról. Starbäck zárása a közösséget jelenítette meg: a király még a hullákat nézte Nydalában és Jönköpingben, amikor már „készen állt egy új parasztsereg, hogy harcoljon az ország felszabadításáért”, ismét Dalarnában, Engelbrekt hazájában. A szöveg az Engelbreket is dicsőítő „dal”⁹⁸ két szakaszával ér véget.

1916-ban Carl Grimberg⁹⁹ régi nyomokat követve látott a múltba: az örvendő arccal mulató, lelkében gonoszságot forraló király felidézve, hogy nagyapját és apját is megbuktatták a svédek, eldönti, hogy ennek elejét veszi stb. A döntését erősítők közül a szerző a hatalomvágytól megmérgezett érseket nevezte meg, és az egy német pap törvénytelen fiának tartott Slaghecket, akit Sigbrit mama kedvezése emelt fel. (Célzás a király erkölcstelen voltára.) Ő az első, aki közölte: Slagheck végül mindennek az oka lett, a király kivégeztette. A történeti irodalmat is értékelte: a királyt Svédországban örökké övező gyűlölet miatt még borzalmasabbá festették az amúgy is iszonyatos jeleneteket. Példái egyike Fryxell, aki átvette azt a 17. századi koholmányt, hogy a király beleharapott a kormányzó tetemébe. Zárásként Geijjerhez hasonlóan a megváltó eljövételére utalt: a svéd népet sokkolja a rémullet, Krisztián azt gondolja, nem történhetik több felkelés – „mert ki lenne a vezetője?”

III. A vérfürdő emlékezete a viking kor alkonyán

Skandinavizmus és a viking kor alkonya

A skandinavizmus a történészek szívét járta át a legkésőbb: az első északi történésztalálkozót a skånei Martin Weibull¹⁰⁰ ötlete alapján 1905 júniusára szervezték, a skånei Lundba. Skåne a 14. század második harmada kivételével dán volt, 1658-ban Svédország elvette. Svédesítésére hozták létre 1666-ban a lundi egyetemet, a skånei háborúban (1675–1679) Lundnál vívta a két királyság Észak talán legvéresebb ütközetét. A két évszázaddal később állított obeliszk felirata: „1676. december 4-én egyazon törzs népe harcolt és vérzett itt. Megbékült utódok állították az emlékjelet.”

⁹⁷ 1441-ben az unió királyát, Krisztiánt svéd királlyá koronázzák. Ennek feltételeként Karl Knutsson eddigi kormányzó megkapta az ország keleti felét, és a rangban első világi méltóságot. Kevéssel később a király megfosztotta ettől, és a tanáccsal közösen visszavette az adományok egy részét.

Az 1497 nyarán kitörő polgárháborúban Sture vereséget szenvedett a Hans király által is támogatott érsektől. Először amnesztiát kapott és nagy adományokat a királytól, aki utóbb az országtanács segítségével az adományokat csökkentette, Sturét pedig részben elszámoltatták.

⁹⁸ „Szabadságének”, Thomas strängnási püspök szerzeményének tartott propagandamű 1439 körülről.

⁹⁹ 1875–1941 között élt történész.

¹⁰⁰ Professzor, akadémikus, az idézett hatkötetes svéd történet egyik szerzője (1835–1902).

A június eleji találkozóra Norvégiából senki nem jött, „összekeverve a politikát a tudománnyal.”¹⁰¹ Az ország éppen kilépőben volt „Svédország és Norvégia Egyesült Királyságok”-ból. Miután Svédország azt kérte, hogy a norvégok népszavazáson döntsenek a kiválásról, augusztusban a szavazók¹⁰² bő 99,95%-a mondott nemet az unióra. A felbomlásról szóló nyilatkozatot összesen írták alá Karlstadban, majd a norvégok uralkodójukká választottak egy dán királyfit.

Svédország, az unió erősebb eleme elég erős volt ahhoz is, hogy elengedje a demokratikusabb Norvégiát. II. Oszkár lemondott a norvég koronáról, jelmondatát „A testvérnépek jólété”-ről „Svédország jólété”-re cserélte, és kinevezte a svéd királyság első liberális kormányát. Nils Holgersson csodálatos országának¹⁰³ jóléte törődést igényelt, az alig ötmillió lakosságra már kb. egymilliónyi amerikai svéd jutott. A kivándorlás kihívásaira adott válaszok egyikeként 1917 őszén V. Gusztáv liberális miniszterelnökre és szociáldemokrata pénzügyminiszterre bízta az ország kormányzását. (Innentől számítják a parlamentarizmus kezdetét Svédországban.) Átalakították a helyhatósági választást is mindenkinek egy szavazatot adva, és bevezették az általános választójogot.

A valóságérzék erősödésével a modern forráskritikán alapuló történetírás is terjedt Skandináviában, főleg a dán Kristian Erslev,¹⁰⁴ Erik Arup,¹⁰⁵ valamint Martin Weibull fiai, Lauritz és Curt Weibull¹⁰⁶ révén. (Birgitta Odén a metódus északi jellemzőit a 'Weibull-Arup paradigma' névvel illette.)¹⁰⁷ A sagákra és Saxo művére épülő középkor-kép mind nagyobb részéről derült ki: káprázat.

A vérfürdő emlékezete

Gottfrid Carlsson¹⁰⁸ 1915-ben a Gadhról írt akadémiai értekezésében mérvadónak tekintette Erslev tanulmányát,¹⁰⁹ amely szerinte bebizonyította: a panaszirat, és nem az összeesküvéslevél előkerülése a meghatározó a kivégzéseket illetően. Carlsson a maga részéről kétségesnek tartott, hogy az 1517. évi oklevél Kristina révén vált ismertté, és nem előbb, szerinte a király és az érsek 8-án „végrehajtották azt a bizonyosan előzőleg meghozott döntésüket, hogy minden biztosíték ellenére kiirtják a Sture-pártot”. A szerző szerint az eretnokség szolgált formális alapul a „tömeggyilkossághoz”, a király érdeke pedig döntő volt az áldozatok kiválasztásában.¹¹⁰

Erslev írásával Emil Hildebrand¹¹¹ is egyetértett a sententiát és a kanonokok beszámolóját közölve, csak a megállapításait csoportosította másképp. Szerinte a két dokumentum

¹⁰¹ WEIBULL 1905, 93.

¹⁰² 1898 óta általános szavazójog illette meg Norvégiában a férfiakat (a nőket 1913-tól).

¹⁰³ Az 1906-ban megjelent könyv Svédország földrajzával ismertette meg a gyerekeket.

¹⁰⁴ 1852–1930 között élt történész, professzor, levéltáros.

¹⁰⁵ 1876–1951 között élt történész, harminc éven át a koppenhágai egyetem professzora.

¹⁰⁶ Lauritz 1873–1960 között élt, a század kiemelkedő hatású svéd történésze, levéltáros, professzor. Öccse, Curt (1886–1991) történész, göteborgi professzor.

¹⁰⁷ Lásd ODÉN 1975, 10–11. Birgitta Odén az ország első női történész professzora.

¹⁰⁸ 1887–1964 között élt, 1925-től lundi professzor, Lauritz Weibull antagonistája, a náci Németország egyik legismertebb svéd támogatója. A vérfürdőről 1920-ban publikált tanulmányát nem tudtam megszerezni.

¹⁰⁹ „Det stockholmske blodbads forhistorie og C. Paludan-Müllers oppfattelse deraf” DHT (a dán Historisk Tidskrift) VI:3. (1891–82), 127–166.

¹¹⁰ CARLSSON 1915, 321–322.

¹¹¹ Hans Hildebrand öccse, történész, levéltáros (1848–1919). A Svenska Historiska Föreningen egyik alapítója, 1905-ig szerkesztője az egyesület által kiadott 'Historisk Tidskrift'-nek (HT).

fogyatékoságai ellenére is ad támpontot a történetek rendjéhez és a felelősség felosztásához. November 7-én az érsek előállt kártérítési igényével, a király kérdésére a jelenlevők letartóztatását kérte, és azt, hogy kártalanítsák őt, amit II. Krisztián meg is ígért. Megállapodtak, hogy az ügy a svéd királyságban rendeződik, még a vádlottaknak a pápához fűződő viszonya is. Így térhetek rá az eretnység kérdésére, majd Kristina átadta az 1517. évi oklevelet. Hildebrand szerint nem egyértelmű, hogy több levelet olvastak-e fel ekkor, azt pedig hihetők tartotta, hogy a kanonokok nem figyeltek. „Időközben” – folytatta – írásba foglalták az érsek panaszát, „szemlátomást egy másik szobában, mert erre a panaszírátra a legkisebb mértékben sem hatott az 1517. évi oklevél”.¹¹² Az ítéletről megjegyezte: a kanonokok azt állítva, hogy ítélet vagy sententia nem volt, nyilvánvalóan nem vettek tudomást az általuk is kiállított „ünnepélyes nyilatkozatról” (Hildebraand egy változata a sententiára). Mentette is őket: talán a lelkiismeretüket akarták megbékíteni szavaikkal, hogy nem lehetett sejtésük a bekövetkező vérfürdőről. Még az ítélet létezését tagadó kijelentésükre is talált magyarázatot: nem tekinthető ítéletnek a szokásos értelemben „az eretnekké nyilvánítás”.¹¹³ Elutasította Paludan-Müller¹¹⁴ véleményét, amely szerint a ’kätteriförklaring’ a vérfürdő után készült, hogy a törvényesség látszatát keltse. Hildebrand szerint a szöveg is ellentmond ennek, a panaszíratban említettek ítéli el, nem az összeesküvés-levél aláírói. A szerző szerint kérdéses, volt-e idő a vérfürdő előtt megírni a ’nyilatkozat’-ot: a kanonokok szerint az egyháziak 9-kor gyülekeztek, a tárgyalás tartama nem ismert, a foglyokat dél után vitték a kivégzésre, a harminckét sornyi szöveg pergamenre vitele pedig órákat vehetett igénybe. A pecsételés befejezetlenségének több oka lehet, például a kezdődő vérfürdő miatt megszakadt. Hildebrand is elutasította Paludan-Müllernek azt a feltételezését, hogy a vérfürdő nem tervezett volt, hanem az 1517. évi oklevél felolvasása váltotta ki. Emlékeztetett a beszámolóra, amely szerint a kapukat már 7-én bezárták, azaz valami készült. Szerinte Gustav büntetést is akart, lehet, hogy halálbüntetést – ám perrel, vizsgálattal, ítélettel, „a vérfürdőért, ahogy az megtörtént, aligha az övé a felelősség, de ürügyet készített hozzá”. A forrásokat mérlegelve Hildebrand felmentette Jens püspököt, Slagheck nála is bűnös. Szerinte Matthias és Vincent püspökök sorsa 7-én eldőlhetett, megölésük az érseknek nem állt érdekében, ám Slagheck előtt utat nyitott – ő az irányítója 8-án a vérfürdőnek, ő akadályozta az egyháziakat, hogy elmenjenek a királyhoz, aki a kanonokok szerint is az ő gonosz tanácsára hallgatott a leginkább. Az összegzés: II. Krisztián megtalálta a módját, hogy hozzáférjen a legjelesebb ellenállókhöz, miután 7-én csapdába csalta őket, és kibújjon az amnesztia alól. Ő idézte elő, talán az érsekkel egyetértve, az eretnységre vonatkozó kijelentéseket, amikor találkozott az 1517. évi oklevéllel, és így az ellenség egészen más csoportjával, nem zavartatta magát bírósági eljárással, 8-án szabad kezét Slaghecknek.

1928-ban indult el Lundban a Scandia,¹¹⁵ a Weibull-testvérek és Arup kezdeményezésére. A nyitó tanulmányt Lauritz írta, a vérfürdőről. Történeti áttekintésében Krisztián uralma jogalapját is vázolta: 1497-ben a svéd országtanács megválasztotta őt, mint Hans

¹¹² HILDEBRAND 1918, 126.

¹¹³ Azaz „kätteriförklaring” – Hildebrand a közleményében általában e kifejezéssel illette a sententia néven ismert szöveget.

¹¹⁴ Caspar Paludan-Müller († 1882) neves dán történész, a koppenhágai egyetem professzora, megírta Jens Andersen életét is.

¹¹⁵ Teljes nevén: Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Indulásakor a stockholmi kiadású, inkább a hagyományos történelemszemléletet tükröző Historisk Tidskrift ellenpontjának is számított. Jelenleg az összes száma elérhető az interneten: <http://www.sciecom.org/ojs/index.php/scandia/index>

legidősebb fiát, egyetértett azzal, hogy király legyen atyja halála után, 1499-ben királlyá ítélték a lagmanok,¹¹⁶ jogait elismerték 1509-ben, 1512-ben, 1520 márciusában és szeptemberében is. Svédország fél évszázadon át része volt egy uniónak,¹¹⁷ amely megtört ugyan, folytatta Weibull, de történtek kísérletek a visszaállítására. Ezeket helytelen idegen támadásként megjeleníteni: a középkor vége felé az ország polgárháborút vívó urak küzdőtere. Az egyik oldalon Vasák, Oxenstiernák, Trollék, cégérükön az unió, Bondék, Sturék a másikon, a nemzeti önállóság jelszavával. Hatalmi harcuk szenvedélyek, érdekek, pártszempontok stb. állandóan váltakozó játéka, ők a feltételei az idegen támadásoknak, általában kimenetelüket is ők határozták meg. A tetőpont két hatalomvágyó ember küzdelme. Az egyház és a világi hatalom csatájában az érsek vesztett, ám II. Krisztián új fegyvert készített. Nem tudni, hogy a lundi érsek 1517. évi átkával foglalkoztak-e Svédországban, ám 1519-ben Gustav és II. Krisztián kezdeményezésére X. Leó felhatalmazásával ő és a roskildei püspök átkot hirdethettek, interdictum alá helyezhették az országot, és kérhették a világi kar támogatását. II. Krisztián 1520-ban mint az egyház megbízottja és Svédország törvényes győző lesz: a szeptemberi amnesztia sem egyházi, sem világi bíróságnak nem hagyott teret.

A kor, folytatta a szerző, Cesare Borgia, Machiavelli, VIII. Henrik kora is. Az öreg Sture, Gadh mindig tudtak módot az adott szó vagy a függő pecsét megkerülésére, épp II. Krisztián és svéd meg dán tanácsosai ne ismernének? Az országtanács előtt a király részéről V. Károly követe, és Jens értelmezték Szent Erik írott törvényét: a lagmanok nevezik meg az uralkodót, ha több királyfi létezik, mivel pedig Krisztiánt apja idején több királyfi közül választották ki az ország jogos urául, apja halála után egyetlen fia és örököse a svéd trónra, így a tanács őt jogos örökösnek fogadja el, koronázza meg és kenje fel. A tanács 31-én kelt oklevelében törvény szerint és a rendek beleegyezésével kinyilvánította: az ország Krisztiánhoz tartozik jogos örökségként. Arra, hogy ez nincs összhangban a MEL-lel,¹¹⁸ Allen,¹¹⁹ Paludan-Müller stb. rámutattak, ám Weibull szerint Jensék mást értettek Szent Erik törvényén. Uppsalában a győztes megígérte az érvényben tartását „mindazon hasznos okleveleknek és megállapodásoknak, akárhol készültek is, Kalmarban, vagy másutt, amelyek legkegyelmesebb urunknak és e három királyságnak hasznosak”. Ide értendő a Kalmarban 1397-ben kelt egységlevél is, amely egyebek között így szól: „ha Isten e királynak [Eriknek] fiat ad, vagy azoknak, akik utána jönnek, egy fiat vagy többet, akkor egyet királyul kell választani és venni a három országnak és nem többet” – Jensék ezt érthették Szent Erik törvényén. 1397-ben megerősítették, hogy a svéd királyság választó, ám a választást az előző király fiaira szabták. Ha egy volt, mint II. Krisztián és a svédek esetében, a választás adott, csak hagyni kellett kiesni a tényleges állapotot jelölő ’választott’ szót az ’örökös úr’ elől.

Weibull is megállapította, hogy a vérfürdő szinte problémamentes része a kivégzés: idő, helyszín, sorrend, nevek, még a profoszé is, ismertek. A kérdéses a történeti előzmény: a források, értékelésük, az eseménysor rájuk épülő rekonstrukciója, a jogi alapok, az eljárás

¹¹⁶ A lagmanok (és lagsagánként tizenkét ember) joga „királlyá ítélni” („döma till konung”).

¹¹⁷ A svéd királyság 1389-ben, Albert király legyőzésével került Margareta Valdemarsdotter kezébe, Karl Knutsson (Bonde) pedig az 1438. évi államcsinnnyel jutott először hatalomra. Hamarosan át kellett engednie az ország vezetését az unió királyának, Kristófnak, ám ennek halálával (1448 januárja) a zavarok állandósultak.

¹¹⁸ A törvény egyebek között rögzíti: a király választás, és nem öröklés révén jut trónra.

¹¹⁹ Carl Ferdinand Allen (1811–1871) dán történész, professzor. Rengeteget foglalkozott II. Krisztiánnal, fő műve az 1864-ben megjelent „De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiern den Anden, Frederik den Første, Gustav Vasa, Grevefeiden, 1497–1536”

rendje, és a felelősség. Ezekkel összefüggésben kérdezhető meg: megfontolt tettről van-e szó, vagy a háromnapos multság utáni pillanatnyi delirium következményéről? Gyakran tárgyalták e kérdéseket, megoldásukhoz hozzá is járultak az északi történettudomány legkiválóbbjai, írta Weibull – és megnevezett három dánt: Allent, Paludan-Müllert, Erslevt.

Tanulmányának második része a vérfürdő fő forrásait tartalmazza, két csoportban. Az elsőt a panaszirat és a sententia alkotja, a másodikat beszámolók, de ezek közül csak az elsőrangú tanúkat, a királyét és a kanonokokét ismertette a szerző. (A többi, amelyek zöme a trónjait veszítő király elleni propagandaháborúban készült, az eseménysor rekonstruálásához értéktelennek tartotta.) A harmadik, a forrásokat egybevető részben szóba hozta a kutatás „új módszertani irányát” is. A forrásokról alkotott felfogás változásai közé sorolta, hogy a kanonokok beszámolójának igazságtartalmát eredeti okirat, a sententia alapján vizsgálják. Szerinte „a kritikai áttörést az északi történeti kutatásban” Erslev írása (valamint az édesapja, Martin Weibull, és Harald Hjærne¹²⁰ egy-egy tanulmánya) jelzi.

Weibull a beszámolókat a sententia alapján értékelte. A király belföldi felhasználásra készült szövegét vizsgálva egyebek között arra jutott, hogy a község előtt nagyobb hitelt tarthatott számot, ha többen, köztük két püspök adják elő azt, amit eredetileg csak a vádlottakkal köztudottan ellenséges érsek terjesztett elő. A király másik szövege olyan olvasó számára készült, aki nehezebben juthatott hírekhez. Fő célja a két püspök halálának elfogadható előadása, egyebek között ezért nem esik szó benne a sentenciáról, ezért kell a sajnálatos eseményhez vezető állítólagos merényletkísérlet stb.

A kanonokok jelentése és a sententia közötti eltéréseket Weibull a történetek időrendjében haladva rögzítette. Szerinte a kanonokok azért változtattak, hogy a svéd klérus legtöbb tagját „a tűzvonalon kívülre” vigyék. Ezzel két olyan emberre tettek nagyobb terhet, akinek senki nem kel védelmére a korabeli Svédországban: Gustav érsekre, és Jensre, egy dán püspökre. A három uppsalai kanonok sokáig kitarított érseke mellett, folytatta Weibull, ám az a beszámolójuk írásakor bukottan élt külföldön, az új hatalom, mindenek előtt Gustav Eriksson kormányzó számára pedig a leggyűlöltebb alak. Ennek megfelelően a beszámoló szerint önző (csak magáért és saját egyházáért tesz panaszt), törvényszegő (olyan ügyben kér peres eljárást, amelyikben magasabb fokon már megkezdődtek a tárgyalások), kegyetlen (a zsarnok Krisztián kérdezi, akar-e békülni, ő az elutasító).

Azt, hogy a beszámoló ellenőrizhető pontjai ellentétben állnak a valósággal, Weibull a szerzők, különösen a nagyprépost élethelyzetével magyarázta. Véleménye szerint a kanonokok va banque-ra kényszerülhettek. Két körülmény is a kezükre játszhatott: a sentenciát, amelynek ők még a létezését is tagadták, II. Krisztián király magával vitte Dániába, a kibocsátók egyike pedig, Laurentius Andreae¹²¹ éppen Gustav Eriksson kormányzó kancellárja. A kanonokok óvatosságát a két szövegváltozat összehasonlítása is mutatja. Például Jens püspök a beszámoló fogalmazványa szerint így kérdezett: azok, akik szövetkeztek Róma ellen, „eretneknek ítélendők-e” („äre dömande kättare”). Ám, folytatta Weibull, az „ítélendő”-ről ítéletre asszociálhatni, az pedig írásos és valaki ellen keletkezik, a másolatban már „eretneknek tartandók-e” („äre hållande för kättare”) olvasható. Végül megállapította: e beszámoló is önigazolás, akár a király által a pápa számára készített, csak sokkal ügyesebb, a történetek ezért a panasziratot is őrző sententia, és az egykori jog alapján vizsgálандók.

¹²⁰ 1848–1922 között élt történész, politikus, a Svéd Akadémia tagja.

¹²¹ 1520-ban strängnási főesperes, Gusztáv uralma alatt reformátor. A király, hogy erejét a reformáció követőinek is megmutassa, 1540 januárjában felségárulásért halálra ítélte, de megkegyelmezett neki († 1552).

Tanulmánya negyedik részében Weibull először a panasziratot értelmezte: a felrótt cselekményekért excommunicatio és anathema járt, de egyházjogilag nem képeztek eretnekséget. Am kizárja az eretnekség esetében szokásos eljárást a nyilvánvalóság esete: ekkor nincs szükség vádra és tanúra, a bíró egyetlen teendője a notóriusság megállapítása után az ítélet. Weibull értelmezése szerint a panaszirat nem a királyt és az országtanácsot akarta rávenni arra, hogy ítélkezzenek (ez jogilag kizárt), hanem arra irányult, hogy megszerezze a világi kar támogatását a jogi eljárás megindulásához, és ahhoz, hogy az ítélet megszületése után a világi büntetés hajtassék végre. A szerző a stockholmi dráma második felvonásának a vizsgálatot tartotta, a nyilvánvaló eretnekségre ugyanis az összeesküvés-level szolgáltatott bizonyítékot. A törvények az eretnekek híveit is eretnekeknek tekintették, a vádlottak köre így jóval szélesebb azokénál, akik a diplomát megpecsételték. A sententia megállapíthatta: bár a panasziratban említett eretnek gaztettek „elég nyilvánvalók maguktól, hogy az ember tudott róluk, ezenkívül világosan bizonyítottak lettek amazok saját beismerésével és előhozott levelével” – azaz „notorietas facti” és „notorietas iuris”, az utóbbihoz szükséges megvallással (confessio) és bizonyítással (probatio) együtt. Weibull félreértésnek tartotta annak kifogásolását, hogy a bírák egy része felperes és bíró egyszerre, hiszen e per nem valaki ügye, a tárgya eretnekség, a hit és Isten elleni bűn.

A dráma negyedik felvonása: II. Krisztiánnak jog szerint átok, interdictum és egyéb büntetések terhe alatt cselekednie kellett (amint a november 9-én kelt nyilatkozata is mutatja), az ítéletet meghozták, neki a büntetés maradt. A mértékadó e tekintetben a császári jog – miért hivatkozott mégis Szent Erik törvényére? Weibull egyrészt utalt tanulmánya elejére (a landslagon túl egyéb, érvényesnek elismert hazai megállapodásokat és rendeleteket is magába foglalt „Szent Erik törvénye”), másrészt arra hívta fel a figyelmet, hogy a hazai világi jogban nem létezett erre az esetre alkalmazható törvényhely.¹²² Magától értődően a mérvadó világi jogot, a császárért alkalmazták, a szerző egyik indoka II. Krisztián kancelláriai rendje: még scribának sem vehető fel, aki nem jártas a császári jogban.¹²³

A dráma utolsó felvonása, a büntetés nem érintett mindenkit, akit elítélt a sententia, és nem csak olyanokat érintett. A tizenhét élő vádlott közül két, a stockholmi kapitulációba név szerint felvett férfit elkerült, két nő (Kristina és édesanyja) pedig dániai fogságra jutott. A névtelenek („polgármester, tanács és Stockholm városa”) több mint negyven kivégzettet jelentenek Weibull számára. A forrásokban az áldozatok száma 70 és 100 közötti. A november 9-én kelt nyilatkozat szerint csak a sententiával elítélteket végezték ki. A kivégzettek eretnekségért elítéltek követői, az érvényes jog szerint maguk is eretnekek. Püspökök kivégzésére a király joghatósága nem terjedt ki, ezért lett a pápának készített panaszirat része lőpor-összeesküvés és az azt követő zűrzavar. Az eretnekek tetemének elégetése magától értődő, a kivégzett városiak üres kamrái pedig az elítélteket sújtó konfiskálást jelenítik meg.

A nyilvánvaló eretnekekkel kötött egyezés semmis, állapította meg a szerző a záró fejezetben. A király szeptember elején amnesztiát adott, két hónap múlva ő a világi kar, a törvény szerint járó büntetés kiszabója és végrehajtója – egykorú felfogás szerint járt el, ám

¹²² Feltételezésem szerint ennek egyik oka, hogy a MEL az egyház tiltakozása közepette keletkezett, ezért nincs egyházi fejezete. Megjegyzendő, hogy a svéd középkor mai tudás szerint – egyetlen, a 14. század elején történt esettől eltekintve – mentes az eretnekperektől.

¹²³ „...schall hereffter ingen anammis for schriffhere i Cancellariet uten the ere vel forfarne utti Keiser lougen...” (Weibull a rendelet 1794. évi kiadására [Nye danske Magazin I. 316.] utalt, amely ma megtalálható a neten is: www.archive.org/stream/nyedanskemagazi00histgoog#page/n8/mode/2up.)

a két püspök esete nem tartozik ide. Weibull II. Krisztián és a püspökök leveleit áttekintve kiemelte: az előbbi nem akarta büntetni a szegény községnek azt a részét sem, amelyik az uppsalai amnesztiával szemben cselekedett, az utóbbiak pedig ki akartak bújni a szeptemberi amnesztia alól is. A nyilvánvaló eretnokség vádja, a békülés folyamatos elutasítása, legrangosabb bíróként az ítélet kimondása Gustav érsek céltudatoságát mutatják. Ő a világi elítéltek vagyónából nem részesülhetett, ám az elítéltekhez tartozó egyháziakét igényelte, amint a stockholmi városkönyv is tanúsítja. Weibull a történetek fő felelősének a királyi amnesztiát kezdettől nyíltan ellenző svéd egyházi vezetést tartotta. Megítélése szerint II. Krisztián könnyen befolyásolható volt, Sigbrit azzal dicsekedett, ha tíz mérföldes közelségébe kerül, a király azt teszi, amit ő akar, idézte a szerző a nidarosi érseket,¹²⁴ aki mind a két személyt jól ismerte. Weibull szerint Norvégiában Walkendorf uralkodott a királyon, majd Sigbrit, később Hans Mikkelsen,¹²⁵ Slagheck, Gustav Trolle. Slagheck esetét a határozatlanság¹²⁶ egy példájának tartotta. Slagheck skarai püspök lett, és a Stockholmban hagyott vezetés feje, Krisztián elintézte neki a lundi érsekséget, miután azonban a stockholmi kormány panaszkodott rá, igyekezik elérni, hogy ne legyen érsek, aztán, miután találkozott vele, elérte, hogy érsek legyen, végül 1522 elején kivégeztette. Ilyen király mellett állt 1520 novemberében a belháborúban győztes, bosszúszomjas és céltudatos érsek, Gustav Trolle. 1523-ban, azaz a király bukása után a svéd országtanács úgy örököltette meg II. Krisztiánt, hogy szívélyesen jár vendégei között, miközben leölésüket tervezi. Tanulmányát Weibull a kezdő megállapításaira emlékeztető mondatokkal zárta: „A vérfürdő nem elkülönült esemény, nem istentelen zsarnok eltervezett büntetése vagy hóbotos ötlete. A záró katasztrófa a pártok közötti hosszú és elkeseredett küzdelemben a szétmancangolt Svédországban.”¹²⁷

Gunnar Olsson értekezésében („Állam és egyház Svédországban a középkor végén”) egyetértett Weibullal. Felidézte, hogy a panaszirat csak világiak ellen irányult, az eretnekek elleni törvények az elítéltek támogatóit és büntársait ugyanazon büntetés alá rendelték, mint az elítélteket – ám a két kivégzett püspök nem tartozhatik e kategóriába. Választ keresve arra, miként ítélték meg a svéd egyháziak a vérfürdőt, Olsson szétválasztotta a jogi döntéseket és a kivégzéseket. Szerinte egyértelmű, hogy az egyház teljes szívvel támogatta igényei jogi rendezését, amint azt Gustav és társai, más módon pedig Hans is kijelentették. Az eretnekeljárás az egyház számára, ha kárpótlást akart ellenfeleitől, előnytelen volt: az elítélt világiak vagyona az uralkodót illette. Ez ellene szólna annak, hogy az eljárás Gustav javaslata. Mégis, legyen bár e szempontból az eljárás hatástalan, az egyetlen alkalmazható, hiszen a szeptemberi amnesztia minden jogi utat lezárt, ezért ezt ragadták meg az érsek és társai. Mindez az egyháznak is sokba került, két püspöke meghalt. Nem ismert, hogy kivégzésükhöz egyháziaknak mi közük volt, feltehetően akaratuk ellenére került rá sor.¹²⁸

¹²⁴ Erik Walkendorf német tanulmányok után került a dán kancelláriára, majd kancellár lett. Elkísérte Krisztiánt Norvégiába (az ifjú 1507-től itt volt alkirály), 1510-től érsek. Az érseknek a királyhoz fűződő viszonya utóbb feszültté vált, Rómában halt meg 1522-ben.

¹²⁵ Malmö polgármestere, 1520 végén részese az északi kereskedelmi szövetség létrehozására irányuló tárgyalásoknak. Az egyik alkotója Krisztián törvénykönyvének (Christian II's Love, 1521), uralkodóját a száműzetésbe is elkísérte, 1532-ban halt meg.

¹²⁶ Hasonlóra jutott Arup is. Szerintbe a király a politikája keresztülvitelében gyakran érezte magát teljesen bizonytalanának, ezért szívesen fogadta hozzáértőbbek és határozottabbak tanácsát, mindenek előtt Walkendorfét, Sigbritét és Mikkelsenét. (ARUP 1947, 77–78.)

¹²⁷ WEIBULL 1928a, 83.

¹²⁸ OLSSON 1947, 220.

1955-ben leplezték le Karlstadban a két uralkodó és a kormányfők jelenlétében Ivar Johanssonnak¹²⁹ a svéd–norvég unió békés felbomlása emlékére készített szobrát. A talapzaton egy nő áll, bal lábával sisakos katonafejre tapos, a feje fölé emelt kezében kettétört kardot tart. Ebben az évben jelent meg Kjell Kumlien¹³⁰ tankönyve („Svédország története”) gimnáziumok és szemináriumok számára, az északi történelemről. A vérfürdőről két bekezdés szól, az első a történetké. A szerző szerint a király 7-én az érsek felhívására bírósági eljárást indított azon vendégei ellen, akik a Sture-párthoz tartoztak és részt vettek az érsek elleni eljárásokban, arra hivatkozva, hogy érvényesítenie kell a pápai kiátkozást. Az ítéletek gyorsan elkészültek, kivégeztek két püspököt, nem egy tanácsurat és frälsét, sok stockholmi polgárt, az áldozatok száma a százat közelíthette. A második bekezdésből a fiatalok arról a vitáról értesülhettek, hogy vajon kié a fő felelősség a svéd történelemben egyedülálló eseményért: a királyé vagy „az érseké és svéd követőié”?¹³¹ Kumlien szerint a király, aki utóbb a ’zsarnok’ nevet kapta, azt hihette, sikerült neki az, ami nagyapjának és apjának nem: a leszámolás az önállóságpartí ellenzékkel. Csalódnia kellett, a stockholmi vérfürdő, mint oly sok erőszakcselekmény a történelemben, az elgondolttal ellenkező hatást váltott ki.

A kevéssel később, elsősorban egyetemi használatra megjelent svéd történet első kötetében Jerker Rosén¹³² részletezve a különböző egyezségeket felidézte, milyen válaszok születtek arra a kérdésre, mitől vált a svéd tanács oly együttműködővé 1520 őszén. Az okok egyike a tagok egy részének szoros, szinte függő érdekszövetsége a királlyal. Az például, hogy az érsek jóvátételt kapjon a jelentős gazdasági veszteségekért, teljesen Krisztiánon múlt. A tanács csekély ellenállásának oka a Sten Sturével való ellentét mélysége is. Rosén a vérfürdő eseményeire nem tért ki, csak a kivégzettek társadalmi állapotára. Kiemelte, a legtöbbben nem tartoztak a frälséhez, különösen súlyosan érintette a megtorlás a stockholmi polgárságot. Az eseményeket bemutató egyetlen bekezdés után két oldalon értékelt: a tárgy azért is az északi történelem igen vitatott része, mert egyetlen eredeti egykorú forrás áll rendelkezésre. Bemutatva a sententiát megállapította, hogy e szöveg alapján a főszereplő az érsek. Rosén szerint 8-án délelőtt „bíróági tárgyalások valamilyen formája” zajlott. Összegzése: a sententia (a panaszirattal) a záró fázisa egy sor tanácskozásnak, csak azt tanúsítja, miként akarták a király és tanácsosai jogilag igazolni a drasztikus eljárásokat. Ezért nem tanácsos eltekinteni attól, hogy az elbeszélő források szerint az érsek szóban adta elő kártérítési igényét, az eretnek szó használata nélkül. Rosén biztosra vette, hogy a király és tanácsadói, mindenek előtt Slogheck, arra használták az érseket, hogy döntő csapást mérjenek a Sture-pártra. Ilyen értelmezéssel Gustav Trolle eszköz. A szerző kiemelte, hogy a kivégzések nem korlátozódtak az érsek ellenzékére és az eretnokségben elítéltekre, az igazi kérdés az lehetett, ki segíti elő, és ki akadályozza Krisztián hatalmát. Erre lehet példa, hogy Vincent nem pecsételte meg az 1517. évi oklevelet, a pecsételő Otto helyet kapott a 8-i bíróságban. A kivégzés Rosén számára a svéd országtanács megosztottságának komoly mementója.¹³³

¹²⁹ Svéd szobrász (1885–1970).

¹³⁰ 1903–1995 között élt történész, e könyve írása idején a Stockholmi Főiskola professzora.

¹³¹ KUMLIEN 1957, 78.

¹³² 1909–1976 között élt történész, e könyve írásakor lundi professzor.

¹³³ ROSÉN 1964, 348.

Közben hosszú vita támadt Nils Skyum-Nielsen¹³⁴ és Curt Weibull között a vérfürdőről.¹³⁵ Polémiajuk egy, a forráshasználatra vonatkozó elemét említtem meg. A dán történész szerint sem időben közeli elbeszélő források, sem okiratok elbeszélő részei nem szólnak arról, hogy az összeesküvés-levél ismeretlen volt november 7. előtt, annyit állítanak csak, hogy azt akkor használták fel.¹³⁶ Weibull a forráskritika egy alapvető szabályát követve két, egymástól független forrást idézett az 1517. évi oklevél újdonságára. Az egyik a király már idézett állítása¹³⁷ az Arcimboldi elleni panaszban. A másik egy beszámoló egy 1546-ban, az országtanács és a nemesség előtti, a néhai érseket is érintő birtokperről. E szerint Kristina is jelen volt, amikor a nevében szóló ezt mondta 1520. november 7-éről: „Kristina asszony azonnal előjött egy levéllel, amelyet ... Gustav Trolle rögtön magához vett és azt mondta: Igen, itt van, amit keresünk.”¹³⁸

Az 1980-ban megjelent „Ezer év. Egy svéd történet” című, képekben bővelkedő alkotás középkori részét Hans Villius¹³⁹ készítette. Szerinte a Sturék célja a korona megszerzése volt. Kiemelte ügyes propagandájukat, amely „a dánok és svédországi támogatóik ellen” irányult. Paul Dolnstein metszeteinek¹⁴⁰ bemutatása közben véres és elhúzódo hatalmi harcról írt, amely a király, a kormányzó és vetélkedő hatalmasok között zajlott. Hangsúlyozta: a svédországi hatalmasok menthetetlenül alárendelt helyzetbe kerültek a tekintet nélküli céltudatossággal Stockholm körül saját országot építő Sturék, és az unió feletti ellenőrzést megszerezni akaró dán királyok között. Krisztián célja egy központosított, gazdaságilag hatékony északi ország volt, amely a gazdag észak-német hansa-városokkal felveheti a harcot. Villiusnál a vérfürdő egy bekezdést kapott: Krisztián leszámolt a Sturék támogatóival, Stockholmban és másutt egy sor hatalmasság a fejét vesztette, köztük olyanok, akiknél jelentős várak voltak adományban. A főszöveg mellett a két oldal nagyobb részén részlet látható egy, az antwerpeni metszetről készített tapétából (a holttestek elégetését ábrázolja). A kísérőszöveg arról tájékoztatja az olvasót, hogy a vérfürdő előjátéka a svéd történelem egyik legvitatottabb kérdése.¹⁴¹ Villius összefoglalva az eseményeket, közölte: a vérfürdőt sikeresen használták fel a „zsarnok” Krisztián elleni propagandában.

¹³⁴ 1924–1982 között élt, a koppenhágai egyetem professzora.

¹³⁵ Skyum-Nielsen „Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering” című könyve 1964-ben jelent meg, Weibull részben ennek kritikájaként közölte „Gustaf Trolle, Christian II och Stockholm blodbad” című tanulmányát [Scandia 31. (1965) nr. 1. 1–54.]. 1969-ben a Scandia egyazon számban közölte Weibullnak a Kristináról és a vérfürdőről, illetve Skyum-Nielsennek a perről és a forrásokról írt tanulmányát. Skyum-Nielsen kikötötte, hogy Weibullnak az erre adott válasza csak a következő számban jelenhetik meg. Így is történt, Weibull „Stockholms blodbad. En replik.”-jére a dán történész 1971-ben felelt („Blodbadet tur-retur. En duplik.”).

¹³⁶ „Hverken de berettende dele i aktstykkerne fra blodbadet eller de i tid nærmeste beretninger har det mindste om, at edsforbundets brev var ukendt inden rettergangen. De antyder eller meddeleler ene og alene, at det benyttedes under denne.” SKYUM-NIELSEN 1969, 294.

¹³⁷ Az eredeti: „producte inter cognoscendum littere aliquorum prelatorum atque nobilium et civitatis Stockholmensis sigillis obsignate . . . quibus coram vulgo publicatis et deductis, nos, sceleris impietatem abhorrentes, e medio decessimus”. (Idézi WEIBULL 1969, 276.)

¹³⁸ WEIBULL 1969, 276.

¹³⁹ 1923-ban született történész, egy ideig a lundi egyetemen oktatott, Nilsson szerint „az utolsó weibullianus” (NILSSON 2002, 188.), utóbb tévés. A könyv előszavában említett tanácsadó, Erik Lönnroth (1910–2002) a legjelentősebb 20. századi svéd történészek egyike.

¹⁴⁰ Részt vett Hans királynak a lázadó Sten Sture ellen vívott háborújában. Rajzos naplója német landsknechtet és svéd parasztkatonát is megjelenít: http://bjorn.foxtail.nu/ovriga_folk1.htm

¹⁴¹ VILLIUS 1980, 49.

1985-ben jelent meg Thomas Lindkvist és Kurt Ågren svéd középkora a történelem szakos alapképzés számára. A szerzők Almarestäket ostromában az érsek és a kormányzó pártjai harcának csúcspontját látták. 1520-ról írva hangsúlyozták, hogy Stockholmba bevonulva a király azonnal megmutatta, egészen más módon akar uralkodni, mint amilyenért a svéd tanács oly régóta küzdött, és le is számolt azon körökkel, amelyekről az unió elleni legerősebb ellenállást várhatta. Az eseményben, amelynek stockholmi vérfürdő lett a neve, a bírák Stockholm polgáraival voltak a legkeményebbek. Hozzá tették, hogy az eretnek eljárás jogszerűségéről megoszlanak a vélemények. Summájuk: Krisztián megszüntette az akadályt a királyi hatalom gyakorlása előtt, ám a véres vetés termését Gusztáv arathatta le.¹⁴²

Az új svéd egyháztörténet második kötetében Sven-Erik Pernler a világi és az egyházi hatalom küzdelmét felidézve hangsúlyozta, hogy az érsek és a västeräsi püspök elleni erőszak interdictumot vont maga után a két egyházmegyében, ám a papokat mise tartására kényszerítették. A tizennégy egyháziról megjegyezte: egy kivételével mindegyikük svéd volt. Pernlert az a kérdés foglalkoztatta, vajon az egyházi vizsgálat célja szabályos eretnek eljárás volt, vagy egy lehetőség annak tisztázására, hogy jogosak-e az eretnek vádak. Szerinte a praelatusok célja ilyen tisztázás volt, ugyanis hiányzott szinte az összes kánonjogi forma, amely egy eretnekítélet meghozatalához szükséges, a jogilag jól képzett praelatusok nyilvánvalóan tudatában voltak ennek. A király megragadta az alkalmat, és másként értelmezte a vizsgálatot és eredményét. A vádlottaknak nem adtak lehetőséget annak visszavonására, vagy jóvátételére, amivel vádolták őket. A két kivégzett püspök nem is szerepelt az érsek panasziratában, kivégzésükkel II. Krisztián átkot vont magára. A szerző szerint az, hogy a két püspök az utolsó estét a többiekkel elkülönítve tölthette, a király ártatlansága ellen szól, és talán II. Krisztián rendelte el azt is, hogy ők ne legyenek részesei a 8-i vizsgálatnak. Több mint nyolcvan embert végeztek ki, lehetséges, hogy többet, mint amennyit a király először eltervezett. Pernler szerint Gustav feltehetően soha nem számolt a halálos ítéletek végrehajtásával, a célja a panaszirattal az volt, hogy érsekként ismerjék el és gazdasági kárpótlást kapjon azokért a károkért, amelyek az egyház elszenvedett, az eretnek vádak pedig azt célozták, hogy növekedjék a nyomás a vádlottakon. A konfiskáció után sem az egyház, sem Gustav nem jutott kárpótláshoz. A szerző felhívta a figyelmet arra, hogy az egyház elleni támadások ezt követően is folytatódtak, Slagheck „egyike a stockholmi tömeges kivégzések vezetőinek”¹⁴³ – Pernler a ’vérfürdő’ kifejezést nem használja.

Lars-Olof Larsson a nyilvánvaló eretnekség vádját emelte ki, ismételten idézett a kanonoktól, megjegyezve, hogy egy egyházi bíróság vagy szakértői bizottság („en andlig domstol eller expertis”)¹⁴⁴ tagjai voltak. (Fogalmazása meglepő, hiszen éppenséggel nem mindegy, bizottság vagy bíróság volt-e a testület.) Hangsúlyozta, hogy a kivégzettek között a frälse egyértelműen kisebbségben volt. Szerinte az áldozatok közös nevezője, hogy a néhai kormányzó rokonai, támogatói. Larsson számára egyértelmű a király felelőssége, kérdés, hajtóerő is volt-e, vagy tanácsosai eszköze? A források nem adnak döntő bizonyítékot a döntési folyamatokat és az érsek vádjait érintő jogi eljárást illetően. Rögtonzésre utal a püspökök halála (nem szerepeltek a panasziratban), lázas sietség a gyónás megtagadása a kivégzéskor. A szerző szerint az érsek csak garanciát akart a kártérítésre, a konfiskálás őt is kiszolgáltatta a király kegyének. A hiányos megpecsételés miatt a panaszirat és a

¹⁴² LINDKVIST-ÅGREN 1985, 125–126.

¹⁴³ PERNLER 1999, 194.

¹⁴⁴ LARSSON 2006, 442.

sententia utólagos szerkesztését valószínűsíti, hogy az egész eretnek-eljárásnak tűnjék. Summája: az érsek inkább eszköz, mint kitervelő, a vérfürdő kétségtelenül II. Krisztián műve, még ha lehettek is szorgalmazói a környezetében.

Lindkvist a modern svéd társadalomtörténetben is kiemelte, hogy vereséget szenvedett az országtanácsban képviselt arisztokrácia régi ideája az örökjogú királyi uralom kinyilvánításával. A vérfürdő igen vitatott: jogos volt-e az eretnekeljárás, a király terve volt-e az egész, vagy a bosszúszomjas érsek kényszerítette rá hirtelen stb. Lindkvist megállapította: a régebbi, nemzeti értelmezés ('dán–svéd harc') kevésbé érvényes napjainkban. Számára a vérfürdő leszámolás a vesztesekkel, teljes világosság valószínűleg nem nyerhető. A következők egyike: eltűnt egy középkori politikai rendszer, amelyhez a választási feltételekkel a hatalmas arisztokráciához kötött király tartozott, a helyén megjelenik a korszerűbb, európaibb, erős, központosított királyság, az abszolút állam felé haladás Svédországban is erőszakban indult. Megvalósítására II. Krisztiánnak kevés alkalma nyílt, elzavarta a Gusztávot hatalomba emelő, központosítottabb államhatalmat teremtő felkelés.¹⁴⁵

Az új „Svédország története” főszerkesztője, Dick Harrison a második kötet elején hangsúlyozta a „viking-kor” történetiétlenségét, a harmadik kötetből pedig neki jutott a kései középkor. Az egyházi bíróság szerinte olyan ítéletet törvényesített, amely a lényegét tekintve már előzőleg megszületett, ám a büntetés mértéke egészen eltért az ítélettől. Nőt nem öltek, a kb. száz áldozat egyetlen közös vonása, hogy Sten Sture oldalán álltak a király ellenében. A politikai tisztogatás egyértelmű: Krisztiántól és Hanstól eltérően II. Krisztián nem akarta az ellenzék vezetőit életben hagyni. Nem tudni, hogy a vérfürdő az érsek ösztökélésére történt-e, vagy a király egy tanácsadója javasolta, például Slagheck. Harrison szerint is kevés a forrás az események megvilágításához, a történekről már hónapok múlva különböző elbeszélések keringtek Európában, a vita a vérfürdőről azóta is zajlik. Nem világos, hogy miért történt, a kivégzettek többségét, köztük a két püspököt meg sem vádolták, a megöltektől megtagadták a gyónás jogát stb. A vérfürdő a szerző számára is ámokfutásnak tűnik – valóban tisztában volt a király és környezete mindazzal, ami történt? Hány kivégzés volt tervezett és mennyi rögtönzött? Harrison szerint a király állt a vérfürdő mögött, amely az első volt a Botteni-tenger két partján zajló tisztogatások sorában.¹⁴⁶

A felidézett írások egyebek között azt mutatják, hogy a 20. században a hangsúly az események ábrázolásáról értékelésük nehézségeinek bemutatására tevődött át. A történekről alkotott véleményt egyebek között az határozza meg, hogy megfogalmazója miként értékeli az elbeszélő forrásokat (főleg a három kanonok beszámolóját), bíróság-e, vagy bizottság számára a tizennégy férfiú, ítélet-e, vagy szakvélemény a szövegük stb. Egyszerűbb a helyzet az idegenellenességgel. Ez az érzület a történekr elbeszélésekor az egykorúak közül a Svédországban író Olaus Petri szavain nem érződik, az Itáliában alkotó Olaus Magnusén igen. Ennek okai között lehet, hogy amikor Olaus Petri a krónikáját írta, Gusztáv a dániai polgárháborúban¹⁴⁷ győztes III. Krisztián királlyal szövetkezett, az országot 1526-ban elhagyó Olaus Magnus pedig még a dánellenes propaganda és az akkori hüvös állami

¹⁴⁵ LINDKVIST – SJÖBERG 2006, 199–200.

¹⁴⁶ HARRISON – ERIKSSON 2010, 282–285.

¹⁴⁷ A 'grevens fejde' 1534–36 között zajlott. A vesztes oldalon egyebek között Skåne, Malmö, Koppenhága (Lübeck és II. Krisztián támogatásával) található, a győztesen Jylland és Slesvig (a trónra lépő Krisztián herceg vezetésével, svéd, holsteini és porosz támogatással).

viszony¹⁴⁸ emlékeit vihette magával. A skandinávizmus terjedésével csökken a Fryxellnél egyértelmű dánellenesség, több 20. századi írásban a 'dán' szó elő sem fordul. Arra Olaus Magnus szövege is utalt már, hogy a kései középkor nem írható le dán–svéd ellentétként, Starbäck a király céljait dán szempontból is értékelte, az arisztokrácia skandináv jellegére is utalt. Az egyetemistaként legalább fél tucat nyelvet használó¹⁴⁹ Lauritz Weibull többeket elbizonytalaníthatott ellenségképük hitelességében, amikor leírta: az évtizedeken át ismétlődő harcok nem idegen támadások, hanem a svéd hatalmi harcok részei. Értékelése – amely a fentiekben bemutatottak közül hozzám a legközelebb áll – ma mértékadó a svéd történeti irodalomban. A vérfürdőt nem sorolják az 1520 végén kezdődő felkelések okai közé, nem kapcsolják hozzá Gusztáv uralmát sem. A történeti hozzáállást és a közfelfogást egyaránt jellemezheti Bo Eriksson mondata, amelyet a Vasa-kori propagandát bemutató írt le: „Az erőszakos eseményekről, az úgynevezett vérfürdőről („det så kallade blodbadet”) alkotott képünk nagyban rányomta bélyegét a Vasa-kor erősen célzatos előadása.”¹⁵⁰

IV. Magyarul

Az események egykorú magyarországi említéséről nem tudok. II. Lajos figyelt felesége sógorának a sorsára.¹⁵¹ A történetek későbbi ismeretét nem kutattam, aki Olaus Magnust olvasta (mint Mátray Gábor),¹⁵² nyilván értesült róluk.

Marczali Henrik szerint nagyratörő, tehetséges uralkodó II. Krisztián, aki a császár nővérét vette feleségül, ám „elhanyagolta egy ... hollandus nőért”. A király népe iránti jóakarátát „csakhamar elhomályosította kegyetlensége és bosszúvágya”, Svédországban „zavar támadt a kormányzó és a dán párti ... érsek közt”. A pápa kiátkozta „a lázongó svéddeket”, „a dánok” győztek „a svédek” fölött, „a dán” uralom biztosítottnak tűnt. Ám „a dán király” ki akarta irtani ellenfeleit, „lefejezték ... a svéd nemesség díszét, de sok közembert is, mint eretnekeket”, a házukat kirabolták. A király Dániába való visszatértét „újabb kivégzések jelölték”. A kegyetlenség halálra sértette „az egész nemzetet”, és hamar akadt, aki „élére állott a mozgalomnak ... a Sture család rokona: Wasa Gusztáv” stb.

Wargha Lajos az 1906-ban megjelent egyháztörténetében egyebek között Olaus Petri és Geijer említett műveire hivatkozott. Megállapította: Svédország 1471 óta nem akart tudni az unióról, az állam élére választott kormányzók a svéd nemzet érdekeit védték „a hatalmas papsággal szemben, mely folyamatosan szövődözött Dániával az ország függetlensége ellen”, Troll Gusztáv a kormányzóságra vágyott. Wargha írt az érsek fogságáról, az ország interdictum alá helyezéséről stb. Szerinte a király az unió megerősítése érdekében hitszegő módon több mint hatszáz svéd nemest (!) végeztetett ki nyilvánvaló eretnokségükre hivatkozva. Ám csak meggyengítette „a svéd nemzeti pártot”, jött a „hős és eszélyes” Vasa Gusztáv és „elűzte a dán tisztviselőket” stb.¹⁵³

¹⁴⁸ A Frigyes és Gusztáv közötti háborúskodást lezáró malmői egyezség (1524) svéd engedményeket tartalmaz, ám Svédország különválásának elfogadását is mutatja.

¹⁴⁹ A svéd, dán, norvég, német, latin mellett bizonyosan tudott franciául, amint ezt az lundi Egyetemi Könyvtár kölcsönzési jegyzéke is mutatja, lásd ARVIDSSON 1971, 302–303.

¹⁵⁰ HARRISON – ERIKSSON 2010, 456.

¹⁵¹ Az Isthvánffi-stylianarium (lelőhelye: Egri Főegyházmegyei Könyvtár) őrzi egyebek között két, Krisztiánnak és Izabellának 1524 májusában Budáról írt (kiadatlan) levele másolatát (46v–47r).

¹⁵² A Historia egy bázeli kiadására is hivatkozik (MÁTRAY 1828, 5.).

¹⁵³ WARGHA 1906, 211.

Hajnal István a vérfürdőre nem tért ki, csak annyit állapított meg, hogy Gusztáv „a Dániától való elszakadás” után protestáns nemzetállamot épített ki.¹⁵⁴ 1975-ben Székely György a svéd és a magyar középkort összehasonlító tanulmányában az eseményről nem emlékezett meg. Skandinávia történetéről írva A. Sz. Kan annyit közölt, hogy II. Krisztián 1519-ben zsoldosokkal legyőzte Svédországot, az arisztokrácia egy része pedig, különösen a főpapság, támogatta, mert elégedetlen volt a Sture-régensek központosító politikájával. Ezek nyolcvan hívét „a svéd főpapok kezdeményezésére állítólagos eretnokségért” elítélték és kivégezték – ez a „stockholmi vérfürdő”. Kan az év végén kezdődő felkelést elsősorban „nemzeti felszabadító”¹⁵⁵ jellegűnek tartotta.

Korunkban Bárány Attila 1434 óta folyó dánellenes harcról ír, amelyben „elérték, hogy Svédországot az unión belül kormányzók igazgassák”. A királyságban gyakorlatilag „a Sture-házi kormányzók” uralkodtak, 1520-ban aztán II. Krisztián leszámol a kormányzókkal (!) és az ország önállóságával, „az államtanács és a Riksdag nélkül kormányoz”. Véres kézzel személyi hatalmat épít ki, „a kormányzó dinasztia 82 arisztokrata hívét kivégezik (*stockholmi vérfürdő*). Az újabb nemesi felkelés, élén Vasa Gusztávval ... megdöntötte a dán uralmat...”.¹⁵⁶ Katus László könyvében a vérfürdőről nincs szó: Svédország lényegében önállósult a 15. század közepén, 1520-ban ugyan „a dán király, II. Keresztély (1513–1523) erőszakkal helyreállította az uniót, és svéd királlyá koronázták”, ám „a dán uralom ellen Gustav Vasa vezetésével” felkelés tört ki.¹⁵⁷ Az 'Osiris tankönyvek' sorozat középkori kötetében ismét Székely írt Skandináviáról: a 15. század számára is idegen (dán)–svéd ellentét, a vérfürdőről most sem emlékezett meg. Katona András a korai újkort áttekintő művében értelemszerűen röviden említi Skandináviát. A középkor végét dán–svéd szembenállásként megjelenítve azt állítja, hogy a stockholmi vérfürdő „a svéd főpapok” kezdeményezésére történt, ezt követően „nemzeti felkelés tört ki”, Gustav Eriksson királlyá választásával Svédország Dániával szemben kivívta a függetlenségét.¹⁵⁸

E 20–21. századi magyar nyelvű írások elsődleges jellemzője (a tárgyi tévesztések mellett) a 19. századi ábrázolásmód: idegen elnyomás, és az ez ellen egységesülő ország, illetve Gusztáv, a szabadtó. E szabadságharcos szemlélet, a világ „idegen”-re és „nemzeti”-re osztása számomra kevésbé különbözik mindattól, amiről 2001 elején e ma szelídnek ható szavakkal fogalmazta meg véleményét a Magyar Posta legjobb történésze a Beszélő egy munkatársának: „Ma is sokan úgy látják a magyar történelmet, ahogy Werbőczyék látták”.¹⁵⁹

¹⁵⁴ HAJNAL 1936, 261.

¹⁵⁵ KAN 1975, 63.

¹⁵⁶ BÁRÁNY 2001, 258–259.

¹⁵⁷ KATUS 2001, 379.

¹⁵⁸ KATONA 2008, 64.

¹⁵⁹ „Én voltam a legjobb középkorász a Postán” – Engel Pál történésszel Banyó Péter beszélget. Beszélő, 2001 februárja

BIBLIOGRÁFIA

- ANJOU 1850
ANJOU, Lars Anton: *Svenska kyrkoreformationens historia I.*, Upsala, Laffler och Sebell, 1850
- ARUP 1947
ARUP, Erik: Kong Christiern 2. Et Porträt. *Scandia*, 18. (1947):1., 73–80.
- ARVIDSSON 1971
ARVIDSON, Rolf: Källkritisk radikalsim och literaturhistorisk forskning. Lauritz Weibull, Herman Schüek och Joseph Bédier. *Scandia*, 37. (1971):2., 288–339.
- BÁRÁNY 2001
BÁRÁNY Attila: A skandináv országok a középkorban. In: Angi János et al.: *Európa az érett és a kései középkorban. (11–15. század)* Debrecen, Debrecen University Press, 2001, 253–263.
- BIBÓ 1981
BIBÓ István: A német hisztéria okai és története. In: *Bibó István összegyűjtött munkái I.* Sajtó alá rendezte Kemény István és Sárközi Mátyás. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1981, 107–183.
- CARLSSON 1915
CARLSSON, Gottfrid: *Hemming Gadh. En statsman och prelat från Sturetiden. Biografisk studie.* Uppsala, Askerbergs, 1915
- FRYXELL 1846
FRYXELL, Anders: *Berättelser ur svenska historien.* Andra delen, innehållande katolska tiden. Till ungdomens tjänst utgifven. Stockholm, 1846⁶
- GEIJER 1873
GEIJER, Erik Gustaf: *Svenska folkets historia. Första delen.* Till Gustaf Vasa. in: Erik Gustaf Geijers Samlade skrifter. Femte bandet. Stockholm, Norstedts, 1873
- GRIMBERG 1916
GRIMBERG, Carl: *Svenska folkets underbara öden. Fortiden och medeltiden.* Stockholm, Norstedts, 1916
- HAJNAL 1936
HAJNAL István: *Az újkor története.* Budapest, A Magyar Szemle Társaság Kiadása, 1936
- HARRISON – ERIKSSON 2010
HARRISON, Dick – ERIKSSON, Bo: *Sveriges historia 1350–1600.* Stockholm, Norstedts, 2010
- HILDEBRAND 1877
HILDEBRAND, Hans: *Sveriges medeltid. Senare skedet. 1350–1521.* Stockholm, Linnströms, 1877.
- HILDEBRAND 1918
HILDEBRAND, Emil: Dokumenten till Stockholms blodbads förhistoria. *Historisk Tidskrift*, 1918, 116–128.
- HOLMBÄCK – WESSÉN 1962
HOLMBÄCK, Åke – WESSÉN, Elias: *Magnus Erikssons landslag.* Lund, 1962.

KAN 1975

A. Sz. KAN: *A skandináv országok története. (Dánia, Norvégia, Svédország)* Budapest, Kossuth, 1975

KATONA 2008

KATONA András: *Kora újkori egyetemes történelem (XV–XVIII. század)*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2008.

KATUS 2001

KATUS László: *A középkor története. Egyetemi tankönyv*. Budapest, Pannonica-Rubicon, 2001²

KUMLIEN 1957

KUMLIEN Kjell: *Sveriges historia*. Stockholm, Bonniers, 1957²

LARSSON 2006

LARSSON, Lars-Olof: *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm, Prisma, 2006²

LINDKVIST – ÅGREN 1985

LINDKVIST, Thomas – ÅGREN, Kurt: *Sveriges medeltid*. Stockholm, Almqvist och Wigsell, 1985

LINDKVIST 2006

LINDKVIST, Thomas–SJÖBERG, Maria: *Det svenska samhället 800–1720. Klerkernas och adelns tid*. Stockholm, Studentlitteratur, 2006²

MAGNUS 1555

Historia de gentibus Septentrionalibus ... Autore Olao MAGNO Gotho archiepiscopo Upsalensi Suetiae et Gothiae primate. Romae MDLV

MAGNUS 1560

Historia metropolitanae ecclesiae Upsalensis in regnis Svetiae et Gothiae. A Ioanne MAGNO Gotho Sedis Apostolicae legato et eisdem ecclesiae archiepiscopo collecta. Opera Olai Magni Gothi, eiusdem fratri in lucem edita. Romae, ex officina Vincentii Luchini MDLX

MARCZALI Henrik: *A reformatio kora*.

<http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/07kotet/07r02f08.htm#a43>

MÁTRAY 1828

MÁTRAY Gábor: *A' Muzsikának közönséges története*. in: Tudományos Gyűjtemény 1828. VI. kötet, Tizenkettődik esztendei Folyamat. Szerk. Vörösmarty Mihál. Kiadta Trattner J. és Károlyi I. Pesten

NAGY 2009

NAGY Gábor: *A svéd királyság az első Biblia-fordítások korában*. *Egyháztörténeti Szemle* 2009:2, 45–76.

NAGY 2011

NAGY Gábor: *Tanulni a vesztesektől. (Katolikusok a 16. századi svéd királyságban)* *Egyháztörténeti Szemle* 2011:2 (Megjelenés alatt)

NILSSON 2002

NILSSON, Göran B.: *Den källkritiska processen – mer än ett hederligt hantverk*. En studie i sunt förnuft. *Scandia* 68. (2002):2., 179–194.

ODÉN 1975

ODÉN, Birgitta: Det moderna historisk-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning. *Scandia* 41. (1975):1., 5–29.

OLSSON 1947

OLSSON, Gunnar: *Stat och kyrka i Sverige vid medeltidens slut*. Göteborg, Elanders Boktryckeri, 1947

PERNLER 1999

PERNLER, Sven-Erik et al.: *Sveriges kyrkohistoria 2. Hög- och senmedeltid*. Stockholm, Verbum, 1999

PETRI 1917

PETRI, Olaus: „En Svensk Cröneka af Olavus Petri efter handskrift (O. Petri Krönika Nr 1, KB)” utgifven af Jöran Sahlgren. (Samlade Skrifter af Olavus Petri, Fjärde bandet, Utgifna af Sveriges Kristliga Studentrörelses förlag under redaktion av Bengt Hesselman, Uppsala 1917.)

ROSÉN 1964

ROSÉN, Jerker: *Svensk historia. I. Tiden före 1718*. Stockholm, Bonniers, 1964²

SKYUM-NIELSEN 1969

SKYUM-NIELSEN, Nils: Blodbadet. Proces og kilder. *Scandia* 35. (1969):2., 284–352.

STARBÄCK 1885

Berättelser ur svenska historien af C. Georg STARBÄCK fortsatta af P. O. BÄCKSTRÖM. Andra bandet. Medeltiden II. Kalmare-unionen. Stockholm, Beijers, 1885

SZÉKELY 1975

György SZÉKELY: *Hungary and Sweden. Historical contacts and parallels in the middle ages*. in: Hungary and Sweden. Early contacts, early sources. Budapest, Akadémiai, 1975, 9–36.

VILLIUS 1980

HÄGER, Olle – NORMAN, Jan-Hugo – VILLIUS, Hans: *1000 år. En svensk historia*. Uppsala, Brombergs, 1980

WARGHA 1906

WARGHA Lajos: *A keresztyén egyház történelme*. Sárospatak, A Magyar Református Egyház kiadása, 1906.

WEIBULL 1905

WEIBULL, Lauritz: Den nordisk historiska kongressen. *Historisk Tidskrift* 1905, 93–103.

WEIBULL 1928a

WEIBULL, Lauritz: Stockholms blodbad. *Scandia* 1. (1928):1., 3–82.

WEIBULL 1928b

WEIBULL, Lauritz: Gustaf Vasa om biskopligt stånd och Stockholms blodbad. *Scandia* 1. (1928):2., 313–314.

WEIBULL 1969

WEIBULL, Curt: Christina Gyllenstierna och Stockholms blodbad. *Scandia* 35. (1969):2. 272–283.

